

DRILKONST,

of

Hedendaaghsche Wapen-oeffening

Hendrick van Buren

2nd edition, 1672

digitized by Eli Steenput
<http://www.truefork.org/DragonPreservationSociety/>

Drikkonst
of
Hedendaagsche
Wapen Oeffening

Door
Henderik van Buren

D^r. M^r. der Stad Utregt.

*en Luytenant onder de H' Compagnie
onder 't Regiment van de H' Paul
de la Baye, H' van Thiel, ten dienste
der Vereenigde Nederlanden*

t'AMSTERDAM,
*By Marcus Doornick, Boeck-
verkooper op de Meddel-dam.*

DRILKONST, O F Hedendaaghſche Wapen-oeffening:

DIENSTIGH

voor Bevelhebberen om een Vende
bequaam in orde te brengen;

Als om

Te kunnen sien of haar Soldaten wel
behoorlijck geoeffent zijn:

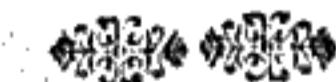
Oock

Heel bequaam voor Burgers/ Soldaten/
of anderen/ die begeeren in de Dril- of Wa-
pen-konſt onderwesen te werden.

Met noodige Figueren afbeeldende yeder oeffe-
ninge in't bysonder, om de selvige licht
te kunnen bevatten.

Door H E N D R I C K van B U R E N,
Dillmeester der Stad Utrecht, en Lieutenant
onder de Heer Copes, behoorende onder 't Regiment
van de Heer Paul de la Baye, Heer van Theil,
ten dienste der Vereenigde Nederlanden.

Den tweeden Druck verbeterd.

t' A M S T E R D A M,

By Marcus Doornick, Boek-verkooper op de
Middel-dam. Anno 1672.

A A N D E
E D E L E M O G E N D E
H E E R E N,
Myn H E E R E N d e S T A T E N
's Landts van
U T R E C H T.
E N

De Edele, Achtbare, Vrome, Hoogh-geleerde,
Erentfeste, Wyse, seer discrete H E E R E N,

De H E E R E N B U R G E R M E E S T E R E N en
V R O E D S C H A P der Stad U T R E C H T.

Ed. Mog. en Ed. Achtb. H E E R E N ,

Niet langer wordt de
Vrede (zeyt men ge-
meenlijck) behouden,
tot dat de quade, haer
doel niet konnende
bereycken, die versto-
ren ; wanneer de beleidighde haar tegen
de beleidigers ter verdeedigingh schrap-
setten ; die in de Wapenen dooroeffend
zynde ; de moetwillige derren onder

d'ogen kijcken. Getuygenissen verschaffen de voorige Eeuwen; als of den Heincel niet gedoooghde, dat de dapperheydt versterven, dc kryghs-tucht vergeten, noch de Wapenen den roest en schimmel souden ten proye blyven. Wat heldendaden souden anders *Cyrus*, *Xerxes*, *Alexander*, *Cæzar* en alle hare Navolgers, de Wereldt ten erve ghe-laten hebben, soo haer de *Wapen-oeffeningh* niet waar te stade ghekommen. *Babilon* waar noyt van *Cyrus* overrompeld, *Griecken* door *Xerxes* vermeestert, of *Persien* door *Alexander* t'onder ghe-bracht, noch van *Cæzar* de wyde Werelt onder 't jock geslecept; soo haer alle de Wapenen niet onderschraaghd hadde. Geen minder Kryghs-oeffeningen ontvoouwen ons de H. Bladeren, daar den Krygs-listigen *Iosua*, den gevreesden *Simson*, en de *Helden Davids* niet weynigh in uytkycken. 'k Wil my Ed. Mog. en Ed. Achtbare Heeren aen de gryse Eeuwen niet vergapen; maar verwonderen over 't nut dat de *Wapen-handeling* in dese onse tyden, aen ons lieve Vaderlandt,

landt, onder de bestieringh van de ge-
zegende Algemeene Opper-machten,
daar van U Ed. Mog. en Ed. Achtbare
Heeren geen van de minste uyt-licht,
gewrocht heeft. *Spanje* voeld'er noch
sijn vermeetelheydt door ghestraf:
Sweden blaast'er t'harer schande de lof-
tuytingh van: *Engelandts* baldadigheyt
erkendse heden niet minder. Soo noo-
digh als ik de *Wapen-oeffening* ons Vader-
landt en alle Hooge Machten achte te
wesen, niet onnoodiger acht ick oock
desē beginselen't licht te doen sien. Om
dat een helden-dapperheydt sonder be-
sadigde Krygs-oeffening niet licht over-
wichtige daden kan uytwercken. Een
heldenaardt kan wel ingebooren, en
desē niet ingebooren is, door een Vader-
landts yveraar een moedt ingesproken
worden: Maar de Wapengreepen kon-
nen niet, als door een leergretig vernuft,
kleyne tydt, en vermakelycken arbeydt
verkregen worden. Zoo ziet men daar't
Gemeen wel geoeffend is, wórdt het
Opper-hooft selden vluchtigh uyt'et
° Veldt gejaaght; hy kan niet een woord

't gansche Heyr in order den Vyandt op
dc hiele senden: daar de ongeoeffend-
heydt in tegendeel foodanigen ver-
werdheydt veroorsaackt, dat ontelbre
Oorloghs-benden door een kleynen
hoop vernielt worden. Voorsichtige
Veldt-oversten dan vertrouwen haar al-
tijt op geoeffende Soldaten; die weder
het oogh op haar roemruchtige Opper-
hooft houden. Seker Ed. Mog. en Ed.
Achtbare Heeren, indien de voorname
Steden met foodanige openbare Oeffen-
schoolen voorsien waren, de minder
Amptlieden, die de onderwysingh der
Benden bevoolen is, souden, als'er een
schiclycke Wapen-kreed ons over den
hals quam, geoeffender Soldaten vin-
den; behalven de voordeelen, die ons
Vaderlandt hier door souden kunnen
toe-vloeyen, dat myn ooghmerck niet
is hier op 't papier te brengen; Myn
School-boeckje sou dan, sijn rechte oogh-
wit bereyckende, oock sijn meeste voor-
deel doen. Ick wil evenwel Ed. Mog.
en Ed. Achtb. Heeren niet vertrouwen,
dat'er, als of't ontydig ter werelt quam,

on-

onaangenaam zyn fal: Maar dewyl ik 't
aan uwe Ed. Mog. en Ed. Achtb. Hee-
ren , als een eerstelingh op-offcr , (son-
der 't welck ick ondanckbaar zyn sou,)
bidde, dat 'et met een gunstiger oogh als
ick waardigh ben , in 't aansien van de
Nydt , onder U Ed. Mog. en Ed. Acht-
baarheydts gezegende regeeringh mach
bloeyen: Welckers Vaderlycke voor-
zorge dat met een geduerige voorspoet
mach verselt zyn , wenst

U.E. Ed. Mogende

En

Ed. Achtbaarheyds

*Ootmoedigh en Verschuldighde
Dienaer*

HENDRICK van BUREN.

AAN DEN
L E S E R.

Ick kom hier, gunstige Leser, met een Schoolboekje der Krijgszaeken aan den dagh, dat ik, hoewel ick 't wel nodigh achte voor 't Gemeenbeest, niet soude ter werelt gebracht hebben, ten waer door verscheyde Lieshebbers, ja selfs aansienlycke Mannen, was aangeport geweest. Aan d'eene sijde overwegende de menigte der foodani-ge Schryveren: aan d'ander wederom veel ondien-stige gewoonten, daar de roemruchtige aaloutbeyt der Batavieren mee belemmert wort: En dan weer indachtigh wordende dat hare Hoog Mog: omtrent drie of vier jaren geleden, alom in haar algemeen gebiet gelast hebben, hare Krijgsknechten in onse Nederlantsche moedertaal te doen oeffenen, (dat de nieuwelingen eer die door de vreemde bewoordin-gen verbasterd sijn, dic soo veel de Krijgszaaken lij-den kunnen op neerduyts gevormt hebbe, de begin-selen bequamer kunnen ingeboesent worden, vond ick my verplicht, ter liefde van 't algemeen, dese be-ginselen te doen voor aflopen. Vele tresselycke schrif-ten syner van desen inhoudt de werelt voor oogen gestelt, doch ten dienste der verloope eeuwen. He-den souden wel dese beginselen voor een meerder verlichtingh kunnen strecken, om dat in vele jare niets, als een handelingh maar alleen voor 96 man

door

door Jan Blom Dr. Mr. t'Amsteldam, doch den Soldaten ondienstigh, gesien hebbe. Ons oogbmerck is evenwel niet 't goede te verwerpen, maar 't quade te herstellen, en 't geen ons de ondervindingh geleert heeft daar by te voegen: behalven dat geen swier van Scherm-meesters, of diergeleycke, om trent de wapenkunde, voor goet kan keuren, om dat die dienst voor een ygelijck in't bysonder, niet ten nutte van 't algemeen is.

Wy willen daarom de Lieshebbers sonder langer op te houden tot 'et werck selfs wijsen, die als hy 't door lesen sal hebben, best sal kunnen oordeelen of 't het licht weerdigh was. Voor al hem waarschouwende dat anders geen voor de rechte mogen aangenomen worden; (de wyl ick door Mr. J. C. Beyslagh na mijn eyge handelingh hebbe doen uytteyken) als die dus ondertekent hebbe.

Korten

Korten Inhoudt

D E R

HOOFT-STUCKEN.

Hooftst.	Pag.
I. Van de plichten der Soldaten in 't gemeen en bysonder.	1
II. Van de Handgrepen , die by 't Musket gebruyckt worden.	9
III. Van 't gebruyck der Piecken.	22
IV. Van de Gelederen en Ryën te verdubbelen.	33
V. Onderwyfende hoe de (contremarche) of tegengangh van de Soldaten wel verstaan sal worden.	60
VI. Van 't sluyten der Ryën en Gelederen, als oock 't swencken.	71
VII. Waar in verhandelt worde van ver- scheyde voorvallen om de Vyande aan te doen, en los te gaan.	80

DRIL-

D R I L - K O N S T
O F
Wapen-qeffening.

I. HOOFT-STUCK.

*Van de Plichten der Soldaten
in't gemeen, en bysonder.*

1. Hoe in't algemeen een Soldaat behoort te wesen.
2. Wat de plicht van een Adelborst is;
3. Als oock van een Landtpfaat.
4. Wat by een Corporaal vereyst wort:
5. Oock van de Sergiants, en Trommel-slagers.

Ter is ons voornemen niet om den oorspronck der Wapenen te onderzoeken / of de beginscelen der krijghs-qeffeningh op te halen; maar 't is ons ghenoeg dat naukeurige gee-

geesten / of yder Landaard nae sijn beste
kennis die heeft uytgevonden / om sijn
natuurlijck recht / dat het recht der volcke-
ren genaant word / te beschermen. 't Sal
dan ons ooghiuerck niet te bumpten lo-
pen / om de bequaamste manier ondersoght
hebbende / na te volgen. Maer eer wi
tot enige handgropen kommen / wullen wi
yder Soldaat sijn plicht indachtich ge-
maacht hebben: want hoe dat hem sijn
plicht beter bekend is / hoe hy sijn Bevel-
hebber / en gebolghijk sijn wettige Over-
heden / trouwer kan / en sal dienen ; doek
sal hy daar door sijn Vaderland vergeten-
de / sijn Vaandel getrouwter voortstaan ;
alle bevelen sonder tegenspreken gehoor-
samende / sal hy de wapenen die hem ver-
schaft warden gewillich dragen / want
hy self niet kan oordelen welcke hem 't
nutste sijn / doek met de selve wel lee-
ren omgaan / om in alle hoozvallen te
kunnen gebruiken / want 't betrachten
van sijn eer en eed is'er ten hooghsten
aan gelegen ; met et eeten / drincken / sla-
pen en diergelycke gemacken deg lichaams
moet

moet hy hem schicken / na de gelegenheit / en niet na sijn gewoonte / betonen de soo wel sijn edelmoedigheyt / als eerlijckheyt.

2. De kleding van een Adelborst behoozd so veel uytstreecker te wesen / als sijn erbarendheit / om dat hem 't woord toe vertrouwd / op de hooftwacht te sijn / en de roude te gaan ; die haar oogh meer na bupten / als na binne te houden hebben / maar niet te lypdruchtich in 't praten / dat haar 't gehooz van bupten benemen sou / want sy gewoonlyk met haar t'ween sijn ; oock niet sacht of sluypende / om de Schildwacht te bekuppen / aan te roomen / maar een gewoonelijcke tredt / anders sou hy meer na binne acht slaan moeten / als na bupten / daar de grootste swarigheden te wachten staan ; de verloozze schilwacht woerd hem oock toe vertrouwt / daar na gelegenheit van saken / veel voorzichtigheydt toe vereyst woerdt.

3. De wackerheyt / en nuchterheyt / diend voort al een Landspfaat / om op de wache

D R I L K O N S T

4

macht wesende / wel te letten op de bedieningh van een Corporaal ; want in sijn afwesen moet die plaats dooz hem bedient worden ; want hy verbuist de plaats van sijn Corporaal / gelijck een Luptenant / of Onderhopman / die van sijn Hopman.

4. De nodigheyt van 't lesen en schrijven voor een Corporaal dient van een Hopman wel aangemerkt / om dat hy de rol van de namen der soldaten onder hem behoorzende moet houden / daar tekening van 't ghe- weer by moet komen / om soo eer eenige twist dooz 't wisselen van 't ghe- weer ont- stont / hy die sou kunnen scheiden ; doch soo het elders dooz versupm of ongemack blijft leggen / te weten wie n 't toebe- hoozt ; doch dient hy te kunnen schrij- ven / om dat hem de uytdeplingh van de leeningh aan de Soldaten ghelaast woerdt / daar nette rekening moet gehouwen worden van 't verschieten en kosten der selver / dat dooz nooit dicht- wils ghebeurd. In sijn bewaring moet een strasser en vacheng steert / om in de stan-

Of Wapen-oeffening.

5

stamper gheschroeft te kunnen worden / wesen / om of 't ghebeurde dat een van sijn soldaten haar musket onklaar wierde / terstont te kunnen helpen. Indien hy op een post komt daar hy nopt ghe-waakt heeft / moet hy aan de gene die hy aflost net alle order afvragen / om de schilt-wachten by dach en nacht ter behoochlycke plaats upp te settēn. Hy moet sorge dragen datter nopt vuur / noch licht in 't wacht-hups ontbrekt / om dat in alle nootsakelijckheden de louten kunnen ont-steken worden. 't Volk onder hem staande moet hy by inalkanderen houden / na de order van de plaats daar hy is / ofse in 't open toeslupten van de poorten in 't ghe-weer moesten wesen. Op de wacht te sla-pen / of upp te gaan sonder een ander in sijn plaats ghestelt te hebben is hem onge-doelst / om de schiltwacht op sijn tijt te verlossen / en de ronde dooz te halen / na de manier van de plaats daar hy lebt. Van de Soldaten moet hy niets ghe-nieten / om d' een meer gunst als d' ander te bewijzen / want sijn liebel moet

even gelijck gaan. Van alle nootsalijckheden moet hy de Soldaten onderrichten; den Artijckelbrieft altemet eens voorlesen / met vphoegnigh dat die stricker moet gehouden woerden / als de bozgerlycke wetten ; om soo 't gebeurde dat een Soldaat ten val quam / hy hem niet hebbē te beklaegen onkundigh gheweest te sijn / daar 't verspelen van 't geldt / of hun leningh / groote gelegenheypdt toe verschafft / want door dese beroptheypdt kunnen sy tot alle uitsporigheden / daar van haer de Cozpozaalg oock dienen af te manen / so wel als 't aanmanen van haer krupdt en loodt te bewaren / en gelweer schoon te houden. Geen meer volck moet hy oock te hysse lateu gaan eten / als hem van de Wachtmecster der selver plaatse bevoelen woert. Indien hy de wacht aan een poort / of andere doortocht van schupten of wageng had / en sijn last wag om onversoeck te doen / naau acht slaan / 't sy niet boozent of ander gereetschap daar toe beschickt.

5. Geen minder sorgh is een Sergiant bevoelen / om dat hem de toesicht / over die

die onder 't Vendel behooren / belast is :
Want hy moet het volck leeren 't geweer
handelen / oock hoeve haer in rijen en ge-
leideren sullen voeghen : Hy moet nette
kennis hebben hoe veel volck / soo Mus-
kettiers / als Pikeniers / onder sijn Ven-
del tegenwoordigh sijn / om de selve na
g Hopmaus bevel / in orde te konuen
stellen. Hy moet op de gewoonlycke
plaats / om 't woord te ontfanghen / te-
genwoordigh sijn / dat aan de Hoofdbe-
belhebbers / en Coopzaals / indien de
wacht hebben / te brengen. In alle hoog-
ballen is hem de Compagnie bevoolen /
om goede acht op de selve te hebben / hoe /
en waart het soude moghen wesen. In de
nach-owden heeft hy geen seeckere plaats /
maar voecht hem daer hem bevoolen wordt
te gaan / houdende gedurich 't oog op sijn
Hoofdbebelhebbers / om / indien 't ghe-
drups van 't schieten en tronstlaan 't ghe-
hoor belette / dat de trop niet konde over-
roepen worden / door wencken by haer
te doen komen / en / op bevel / de rijen
en gheleideren langhs te gaan / om het

holck te onderrechten wat 'er ghedaan
sal worden ; doock sien dat rijen en gelede-
ren recht gaan / die hy alse gheschoten heb-
be ter behoochlycke plaats weder in orde
hengt. De soeg van de bagagie / stecke
en ghequetste / op de tocht / dooz de be-
quaamste middelen mede te voeren / blijft
hem voor al beholen. 't Is nodich dat
hy doock een tegenrol hout / of 't ghe-
beurde dat een Corporaal afwesich was /
alles / niet te min / in goede orde ghe-
vocht kan worden.

Hier dient voor al de Trommelslager
niet vergeten / die de hzolijckhept heel
wel past / maar niet minder de beleefst-
hept / om dat sijn wacht hy de Bebel-
hebbers is. Opsecht op huur en licht ig
hem beholen / als 't huur aan te leggen /
en keers op te steken / 't Wacht-hups
schoon te maaken / en 't geen de Bebelheb-
bers van noden hebben op de wagt te hzen-
gen / doch alles in ghetrouwighhept. Hy
moet voor al niet onkundich wesen / hoe
hy op 't wencken / van de Bebelhebber /
en ghebruyck van 't geweer slaansal ; als /.

van

wanneer men de piek schijpns draacht /
de mers ; om hoog / de trop ; vallende al-
lerin / staan.

II. H O O F T S T U K.

*Van de Handgrepen, die by
't musket ghebruykt worden.*

1. Hoe 't musket bequaam op de schou-
der ghebracht word ;
2. En hoe 't selve, om tot schieten bereydt
te worden, cierlijck en gheschickte-
lijck in 't marcheren sal af ghenomen,
en na 't schieten weder ter schouder
ghebracht worden.
3. Oock om dit op schildwacht staande
te verrechten..

1. **O**m dan tot de wapengrepe te ko-
men / willen lop / dat een soldaat/

10 D R I L K O N S T

als hy van de Bebelhebber op sijn plaats
ghestelt / en van een goed musket en de-
gen / doch kruyt en loot welboozsten is /

1 hem op dese wopse sal voegen : de voeket-
stock in de linckerhandt met de handt aan
den arm / twee brandende spijnen londt
tusschen de twee laatste vingers / met den
duym tegen d'een kant van de voek / de
voeket-stock neben de lincker-voet geset ;
en de musket voort gehat boven aan de
tromp / de kolf neben de rechter-voet set-
tende / om begaamlijck / als in 't eerste
af-beelstel / op bebel te kunnen wachten.

2 Daar wanneer nu gelaist voort 't musket
op schouder te neinen / laat men de rech-
ter-hand langs 't musket sonder 't lijf te
hingen / als 't tweede af-beelstel / sacken :
met de rechter voet schuiving te rugh tre-
dende / neemt 't musket op / om by de
voeket-stock te voegen / sluytende in de
linckerhand 't musket tegen de voeket-
stock / den duym aan de voek houden-
de / maar de voeket-stock tegen de
kolf / de rechterhandt onder de pan /
met den duym tegen de laje hou-
ende /

dende / en de rechter voet ucheus de lincker gheset / maackt het af-beeltsel hier onder van 25 gheschikt. 4
 de derde iupt-beelding. Laat voerder de lincker hant lanchs de voorketstock / die
 of vier hant vzeet / sacken / en dat de musket / ghelyck 't vierde af-beeltsel aauw-
 wijst: maar om met bequaamheyt 't mus-
 ket ter schouder te vrezen / als in 't vijs-
 de af-beeltsel / wort de voorketstock / in de lincker hant stinde / over de kolf van 't
 musket gheslingert / en met behulp van
 de rechter hant ter schouder ghebracht;
5
 als de seste af-beelding.

2. Wanneer nu 't bevel / dat veder hem tot schieten ghereet sal malken / ghege-
 ben wort / moet men vooy al acht slaan /
 dat de lincker voet maar eene tree voort
 gheset wort / de lincker hant ondertussen
 schen na de rechter schide / in 't sacken van
 't musket / dragende; dewijl de rechter
 hant 't wijket onder de pan ghebat heb-
 bende / van de lincker hant / die de voorket-
 stock noch behouden heeft / scherpt;
 en dan niet veder by een te voegen/
6
7
 stelt

stelt den dupten tegen d' eene sijde van de
voet / om 't musket / dat in de rechter
hant om hoog ghichouden woest / te ghe-
moet komende in de midden te onderstut-
ten / doch 't waerste achter / en de
trouw voort opwaarts stekende / soo dat
die dupten upp van de voet hem gaande
man gedraapt woest / om op 't achtste af-
feeltsel te komen. Daar de lont binne
8 de hant / en niet van dupten / dat eenige
9 wille / woest upp de lincker-hant ghe-
licht / om achter de hant / als de negen-
de upbeelding aanwyft / af-geblasen te
kunnen woorden. In dit lont af-blaser-
woorden verscherpte mis-brupcken be-
gaan : want indien 't recht voort lijsf ge-
schiet / staat dit gebaar te wachten / van
soo wel musket als maten doort de af-
vliegende boncken aan te steeken ; maar
't voortnaamst is / dat de sielenkracht upp
de lont / doort van vozen in te blasen /
ghedreven woest / doort dien de kool van
de lont / soo blasende / verspreyt woest.
10 De lont moet dan in 't op de haan te pas-
sen / dat met gesloten pant gheschieden
o moet

moet / versoacht worden twee vinger-
breedt uyt te steken / als in de tiende af-
beelding / veramende dat tot achter in de
pan reptien han / om dat het kruyt al-
tijt na achteren sacht / verdoorsakende te
gewisser scheut : **D**us opgebracht sijnde/
wozt de pan / gelijck d' elfde af-beelding/
met twee vingeren bedeckt / houdende
den dupm onder de pan / en niet over de
loop ; want de lincker-hant wozt niet
die hant-greep niet te hulp ghehoinen /
daar den dupm / dooz onder de pan te
houden/ de selve noch onderstut : de lont
wozt noock niet af-geblasen / na't mis-
ket huygende / maar wozt niet veerdig-
hept aan de mont / in 't af-blazen / ghe-
bracht / en maackt in de selfde swier niet
besloten pan / 't twaalfde af-beeltsel. **D**us/
staande brengt twee vingeren / na't ope-
nen van de pan / aan den astrecker / om
de oorder van den Hopman of andere
Bevelhebbers tot schieten af te wach-
ten ; en so haast als 't misket gheloft is/
treckt na de oorder der Bevelhebbers
sonder wozt te treden / al gherect
ma-

14 D R I L K O N S T

makende om weder te laden / af/ ter rechter of slincker syde na achteren / hoe koester de om-draaping hoe beter nemende.

13 De pan wort / in 't dertiende af-beeltsel / om weder te laden niet den dumt uptgebeecht / want dooz lang schieten beslaat de selbe / berooz-sakende een kost ; die / behalven dat daar boncken onder kunnen verborgen worden / en ongelucken in 't laden te wachten staan / 't mughet ontreddert en onbrypckbaar maakt.

14 Ja om sekerder te gaan / wort de pan / na 't uptwrijven / uptgeblazen ; 't mughet niet bep de handen aan de mont gehoecht sonder brygging van 't lichaam / als men in de beertiente uptbeeldig sien

15 kan : wanneer men verholgens tot het laden selfs boort gaande de pan weder bulk / doch de maat niet in de bolle hant van onderen te nemen ; 't welck onhoorsichtigh bryelen in ghebruyck is / maar die moet over de hant ghebat worden / ghelyck een schrijfpen bestiert wort / de upt-beelding van vijftien ghelyck. Verschepde onhepten kunnen dese onbeknopte

14

14

13

15

C

knopte laatmaathoudcrs/ als vande hant te quetsen en diergelycke / ober-komen ; indien 't gebeurde / ghelyck voortveelden gheseten heb / dat van de voort ter syde of achter gacinde Tonten eenigh vuur in de pan sprongh/ of soo in de pan eenigh vuur verborzen was/ dat in de dertien en veertien heb aangewesen / de maat aansteekende de hant voort 't springen beschadigt wozde. Als nu de pan wederom 16 ogebult is en gesloten/ na dat die afgeblazen is / op die manier als boven gheseyt hebbet / wort 't musquet en voorketstock met bepde handen / doch de rechter onder de pan / gehat / om op de lincker syde te hangen / houdende in de selfde greep de tromp van 't musquet om hoogh / dat de voorketstock koyt langs de voeten / in 't voorthangen van de rechter/ draapt : soo wort dit afbeeldsel van sestien / 't volgende van seventien gelijck. Daar strack 17 het laden op volgende / dit onderschept wort waer genomen : dat sommige willen de voorketstock vast ghehouden hebben / als in dese uitbeeldinghe te staen is ;

andere wederom oordelen de manier van
die aan de hant te laten hangen veel ghe-
maekelijcker te sijn om by de tromp te
komen / als in de volgende acht-en-ne-
genendertigh sal aangewesen woorden /
en daarom oock 't ghebruyck behoorde te
wesen ; dat ich niet qualijck kan oordelen /
dewijl 't ghemacht 't aangenaamst sijnde /
de meeste inganck heeft : doch elck sijt
sinnelijckhept. In 't laden van 't musket
salmen geen kruyt-maten met de tanden
open trecken / om dat behalven de oncier-
lijckhept / en teecken van traaghept / als
sijn tupp niet onderhoudende / de kogels /
die om de veerdighept in de mont besloten
woorden / u lieht souden onthallen /
maar met den dum den dop af-schup-
pende 't kruyt in de loop storten / daar
een kogel uit de mont ghenomen op
volght / die dooz een prop vast besloten
wort / ten sp de korthépt des tijds sulcks
wepgert : dit ghenoege van 't sebentiede
af-beeltsel. De stamper aan een musket /
hoewel ghering schijnt / is nochtans ten
hoogsten nodich ; want soo de kogel niet
dicht

dicht op het kruyt ghedreven is / sau de loop lichtelijck versten / ghelyck selfs wel ghespen hebbē / of 't musket ontstellen / daar dan de stamper bequaam toe stjude / fullen wop'ēr in dit achtien petg van aanwissen : treckt die / om te ghebruycken / met den duym en voorste vinger ghevat / upt de lade / rekende de eerste treck so ver als doenlijck is / en hoogts met een 19 vingakeerde hand heel upt / dat het negentiende af-beeltsel niet aanwijst ; set die 20 dan op de borst / om te mackelijcker in 't musket te krijgen / gelijck in de twintichste af-beelding ; en wort / als in 't 21 eenentwintichste / in de loop ghebrocht : wanneer nu 't stampen versoegt is / als 22 in 't twe-en-twintichste afbeeltsel / sal men de stamper door de selue handelingh weder te ruch upt de loop in de lade brengen. Om nu met een geswinthept 't musket 23 op schouder te lichten / salmen met de 24 rechter hant in stant van 't drie-en-twintichste af-beeltsel ghestelt stjude / tegen 't musket staan / dat in de lincke hant wesende / de rechter voor 't lijf te ghemoet

gheimget komt ; als in de bierentwintig
bertoont woest : wanneer 't musket dooz

²⁵ de rechter hant onder de pan ghebat / en
hoognaam den duym tegen de selbe / in
't oom hoog houden / aangedrongen
woest ; dat het vijsentwintigste af-beelt :

²⁶ de voorketstok woest dan in de lincker hant
behouden die men in 't openen van de
armen een wepnig laat sacken ; als het
segentwintigste uptheelt / daar hiex ha-
ben in 't bierde af-beeltsel pets van ghe-
sproken hebbe : in de selfde swier de ar-

²⁷ men sluytende / en voorts als in de vijs-
de af-beelding ghespecht is / maakt van
het sebenentwintigste / de stant van
²⁸ 't achtentwintigste af-beeltsel ghelyck /
die weder bequaam is om te kunnen ghe-
bruecht woorden.

²⁹ 3. Tot noch toe hebben wy van gaan-
de hantgropen ghesproken / maar sullen
oock pets van de staande / of op de schilt-
wacht ghebrueckelijcke seggeit / daar de
negenentwintigste af-beelding een begin
van maakt; want / op bevel / de musket op
de voorketstok te brengen / woest de rech-
ter

241

242

243

244

19

ter boet op zijde een wepnigh te rugh geset / maar terwijl hy te rugh treet / draapt hy / 't musket sackende / de lincker hant booz' t lijs. Om dan tot het der-³⁰
tighste afbeeldsel te komen / moet de mus-³¹
ket dooz de rechter hant onder de pan /
en de boeketstock dooz de lincker onger
de boock gebat woorden / de selue van 't
musket afnemende wort boogs wijsse
onder 't musket / dat in de rechter hant
stil om hoogh gehouden wort / gebrocht/
als te hulp komende / om te gelijck te la-
ten sacken ; komende op de eenender-
tichste afbeeldingh/ in stand als een schilt-
wacht. Wy willen oock in 't gereet ma-³²
ken op schiltwacht aanmercken / dat 'et
musket / op de boeketstock blyvende / een
wepnigh moet sacken / doch dat de tromp
boven de man komt / klemmende de
palm van de hant tegen 't musket / en
den duym tegen de boock / om niet eene
hant vast te houden / 't welck volkomen
in dese tweéndertigh wort uitgebeelt :
als oock van 't afnemen en afblaser van
de lont / daar boven in de acht en negen-

de afbeeldingh van aangewesen is ; sal
na 't oppassen van de lont / als in 't tien-
33 de geseyt hebbē / de pan met twee bin-
geren bedeckt worden / en weder in stant
komen als in 't eenendertichste heeft ge-
staan ; maar aanleggende sal de lincker
voet te ruch na de rechter brennen / gelijck
34 de drieendertigh hertoont ; en de rechter
voet / in 't afblasen van de lont / te ruch
settende / maacht dit schietende afbeel-
35 sel van bierendertigh. Soo dza als de
scheut volbracht is / brengt de rechter
voet weer op de lincker / en die weder
op de horige plaats ; de lont oock af-
gebrocht hebbende / wozt de pan uptge-
heegt en uptgeblasen ; als in 't dertien-
de / en veertiende is verlaart ; dit ge-
noeg van de vijs-en-dertigste afbeelding.
36 Wanneer de pan / als in de seg-en-der-
tigh / weder gevult is / wozt de selfde ge-
sloten zijnde / affschuddende op zijde ge-
keert / dooz't voortsetten van de rechter
37 voet / vooz'de lincker ; soo sal de stant van
seven-en-dertigh / als die van seuentien
uptkommen / om 't musket weder te laden ;
daar

d

daar voortg de selfde handeling van de stamper ghebruykt moet worden / als in 't achtiende tot tweentwintig voet verstaart is : Doch dewijl petg van de voeg³⁸ ketstok / om die in 't landen aan de hant te³⁹ laten hangen / ghesproken is / achte ick ten hoogste nodich daar van dese af-beelst⁴⁰ sels acht en negenendertig hier by te voegen / alsoo daar bequaam (om dat op de ander syde kunnen ghesien worden) de handeling / als oock om de kogel op 't kruyt te doen lopen / wert aangewiesen ; dit ghedaan schijnde / wert 't musket weder op de voegketstok ghebrocht / op de manier van de drie-en vierentwintigste af-beelst⁴¹ sels / oock als in 't vijfentwintigste / doch de rechter voet te ruch achter de lincker brengende / wort dooz de handeling / die in dertig is aangewesen / op de veertig⁴² ste af-beelding ghebrocht / 't welk weder in stand van schiltwacht is / als 't eenen-dertigste ; doch om den schiltwacht van alle syden te vertonen / hebbe dese op de ander syde uytgebeeld / streckende tot meerder voldoenings van de liefhebberg.

III. HOOFTSTUK.

Van't Gebruyck der Pieken.

1. Hoc de piek van sijn eerste stant om hoogh gebracht, en gedragen wort:
  2. Ook om die neér te leggen, wanneer se niet kan, noch mach geplant worden.
  3. Om de piek, sonder gesien te worden, te slepen, en de punt voorhoudende geveld te worden.
  4. Hoe de piek schuyns gedragen wort;
  5. En op wat manier die dan weder wort geveldt.
  6. Om de piek met de punt agter te slepen.

  1. D'E noodige wapengrepen van de Musketters achten wijn dit vorige Hooftstuck genoegh vertoont te hebben; dat ons voornemen is / nu een wepningh omtrent de handelingh der Picken oock te doen: want een bysondere Ben-
- de

de bestaat soo wepnigh / als een algemeen
Leger sonder pieken / welckers dienst by
schichlycke overval meest gevoelt woert.
Dit eerste afbeeltsel vertoont een net-
te bierkante stant van een piekenier /
stellende de piek van binnen tegen de
rechter voet / houdende de rechter hant
neven 't oogh / doch den dum langs de
piek opwaarts ; als in 't afbeeltsel. Soo
nu / op bevel / de piek om hoogh gelagacht
moet worden / drapt dan met de rechter
hant / sonder te herbatten / de piek voort
't lijf / brugende de piek in 't dragen met
de rechter hant soo hoogh / als doenlijcht
is ; die voorts ter halver lijf van de linc-
ker onderstut woert / en dan weer naet
de rechter aan 't onderste eynt op twee
vingeren gebat : wanneerse dooz om-
dragen van den arm tegen 't lijf gesla-
ten woert ; makende van dit tweede af-
beeltsel / dat van die. Sonder 't om
hoogh dragen der pieken kunnen nopt
ryen en gelederen verdubbelt / noch de
pieken op oorder nedergeleyst worden /
als oock in 't swencken ; 't woert docht ge-
brugcht

bypccht wanneer maar een ghedeelte van
de Compagnie / of Bende in de wapen is.

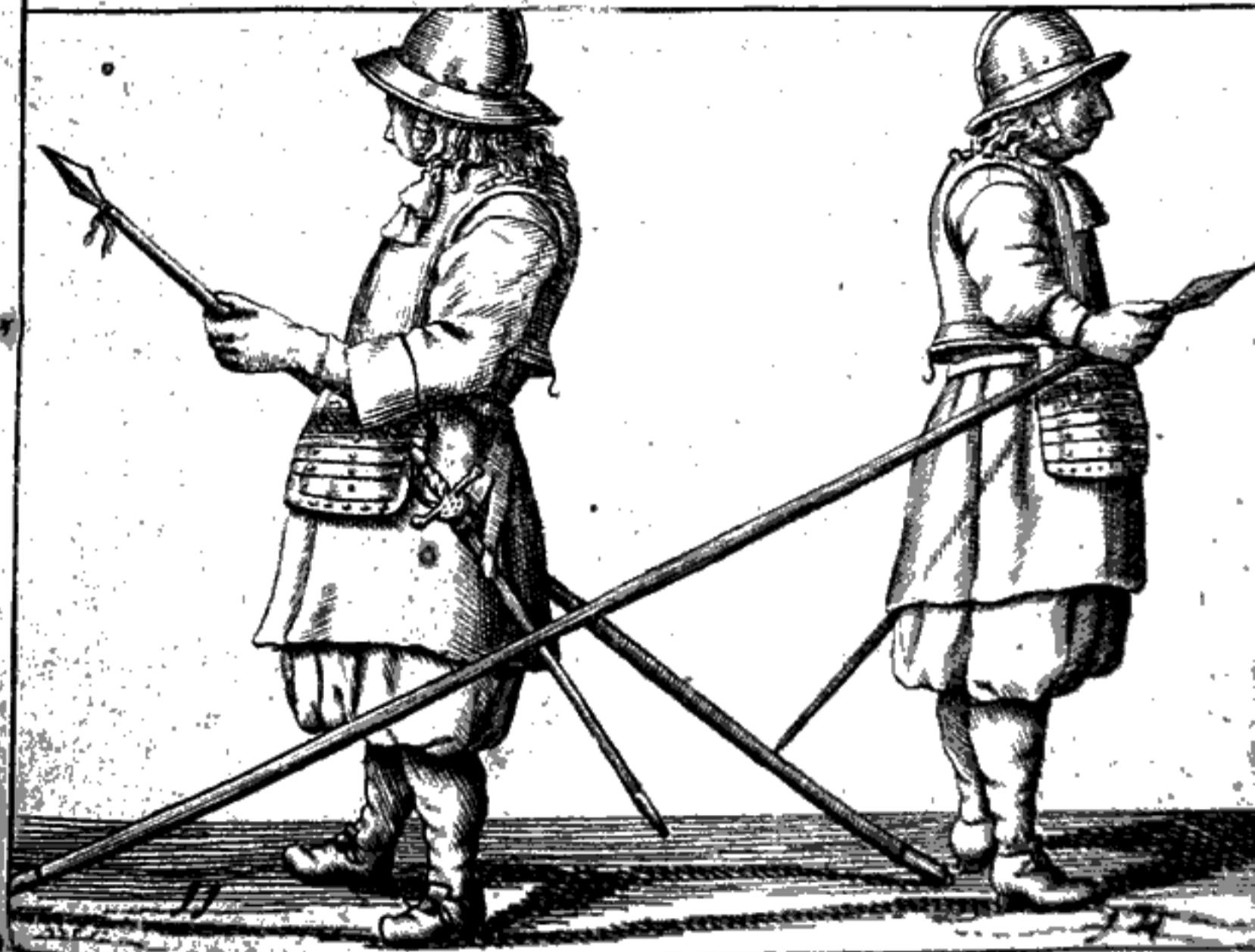
2. De pieken woorden nimmer neer
ghelept / dan in sy-sondere hoozballen /
soo wanneer een Bende de wacht achter
een Boestwering / of lage Blinde bevo-
len is / om niet van de vrant ondeckt te
woorden ; oock indien de gront om de piek
te planten onbequaam is : Om die dan
beknopt neer te leggen / sal men die / na
hoozgaande bebel / met de lincker hant
omtreint het oog aangrijpen / en met de
punt na de aarde keerende / neben de rech-
ter syde van de hooz hem gaande man /
de lincker voet voortsetten / doch de rech-
ter hant sal het onderepit verkeert in de
hant behouden ; dat met opmercking in
5 't vierde af-beeltsel te sien is : wanneer
de hant na 't lijs ghedrapt synde / in 't te
6 ruch trecken van de lincker voet ;
't vijsde af-beeltsel uyt-beelt : om de
piek ghenaechelyck neben de rechter-
voet op d' aarde te szengen / dat de sesste
af-beelding vertoont. Indien nu / op be-
vel / de piek weder om hooch ghebrocht
moet

moet worden / soo boecht pder hem weer
in stant / als de sevende af-beelding ; die
dan dooz de selfde hant-greep / als boven
neergelept is / opgevat wort / om weer
tot de vijsde uyt-beelding te komen; wan-
neer van 't lijs / in 't voortbrengen van de
lincker voet / ghedraept wort / brengende
in de selfde swier dooz de lincker hant de
piek tot het achtste af-beeltsel ; de lincker
voet te ruch brengende komt weder op de
derde uyt-beelding. De piek wort voors
weder neergestelt / met de lincker hant
neben 't hoofd te vatten / en dus sackende
wort de rechter hant / terwijl de lincker
ten middien voor 't lijs is / soo hoog als
doenlijck is / aan de piek gheboecht /
die / als de piek neergestelt is / neben 't
oog komt ; makende van dit negende af-
beeltsel / dat van 't tiende.

3 De pieken worden oock / als 't de
noot vereyst / met de punt voor / slepende
ghedragen ; als in de loopgraben ; om dat
de aankomst van de uytant niet kan ghe-
sten worden. Enige willen de piek in sul-
ke ghelegenheit plat ghedragen hebben ;
maar

maar achte het seer onbequaam te wesen om tegen de vrant te gaan / (de geslederen kunnen niet gesloten blijven / en doek de achter hem volgende man loopt gebaat / om dooz de punt geuest te woeden ;) om dat de pieck soo haast niet kan geveld woeden ; want de vrant woet maar alleen van voren verwacht.

In 't Leger van de Vereende Staten heb ick'er nopt gebrypck van gesien ; maar wel by Iepserse / en Spaanse. Een piekenier sal / op bevel / de piek om te selen / met de rechter voet te rugh tredende / aan de rechter syde van de volgende man achter uyt hengen / als in 't elfde afbeeltsel te sien is ; daar 't afbeeltsel van 't twaalf op volght : die de piek inde rechterhant by de punt heeft / rustende op de kant van 't wapen / en niet hangen lateu / om / als de piek geveld woet / boben de voorz hem gaande man te sijn ; of als de vrant daustants verwacht woet / daar 't bevel van de piek by de punt te nemen op volght / die dan / dooz de rechter hant voorz uyt te hengen / en de linker daar achter

achter te voegen / die meer van de rechter
geholght wort ; als 't dertiende afbeel-
sel / srat boven de man is. De pick ¹⁴
wort dan geveld dooz de rechter hant soo
hoogh te brengen als doenlyck is / de-
wijl de rechter voet te rugh treet / en de
linckerhant de pick soo laagh aangrijpt/
dat de rechter hant het onderste kan be-
repcken / om de beertienda uyt te beel-
den : daar wel dient waer genomen /
dat den elboogh van de lincker arm te-
gen 't lijs slupt / om de pick in de hant /
en niet op de hant langs den arm te leg-
gen ; want dooz dien den arm daar dooz
van 't lijs gebzacht wort / kan de kracht
soo groot niet wesen / als de hantgreep /
daar den arm tegen 't lijs ghesloten wort :
ghelyck dit / sijnde het vellen van vozen /
aanwijst. Indien nu bevolen wort de ¹⁵
pick schups te dragen / soo wort de
pick / in 't recht bryggen van 't lincker
been / sonder de handen te herwatten tot
dat om hoog is / opgerecht ; als in 't
bijftienda af-beelsel : maar in 't sextien-¹⁶
de wort de rechterhant van onderen

Langs de pick / soo hoog men reykken kan /
ghebracht ; dewijl deselbe overvalt / na
de punt staende / om niet te gieren ; woer
de pick in 't voortsetten van de rechter
voet te ghelyck ter schouder ghebracht.

17 4. Eer dat van 't voorder vellen der pick
ghesprocken woert ; moet waargenomen
woorden 't herstellen of wederom schupping
brengen der selue. De pick woert op schou-
der ghebracht staunde / met den dupm on-
der lang / en den arm wat van 't lijf
ghehouden / marcherende : als in de se-
uentiende af-beelding te sien is.

18 5. De pick te vellen komt de raddig-
heyt der leden wonder wel te staade / om
dat die van alle syden schielijck / en met
goede order gheveld staunde / kan reden ter
schouder ghebracht woorden. Neemt dan /
op bevel van die rechts te vellen / de link-
ke hant in 't midden tuschen de rechter
hant en 't onderste van de pick / die / met
de rechte voet te ruch tredende / om
hoog voort lijf ghebracht woert / als dit
19achtende : wanneer de pick soo lang be-
houden woert / tot de rechter voet noch-
maal te ruch geset is / om de pick na die
syde te laten vallen / daar te hogen de
rech-

rechter voet stont / maken 't af-beeltsel van negentien ; in dit overballen / haigt de rechter hant aan het onderste van de pick gheslagen / voegende hem voorts na de aankuijstinge van veertien : om die van weder te herstellen / of schijps te dragen / niet weder recht om hoog gebrocht worden ; als in 't vyftiende : en met bep de handen / sonder herbatten ; ghehouden worden / herstellende de rechter voet net de laaste tree / latende de rechterhant los / die d'overballende pick / als in 't sextiende aangrijp / en is / als seuentien herstelt.

Indien de noot berepst de pick luchs te bellen / treed weder mit de rechter voet te ruch / als bozen / maar in de pick voort lijste hengen / set de rechter voet weder op sijn plaats / dragen de lucker voet / sonder den hiel te versetten / mit een ghebo-ge knie lincx over / stijnde 't twintigste af- beeltsel : hengt de pick ter schouder ; als 21 in eenentwintig : met die recht voort lijs om hoog houdende / sonder de pick te herbatten / de rechter voet te ruch / de rech-ter hant om hoog onder de pick ; als in 't sextiende / en ter schouder ; als de se-ventiende.

Oock

22. Oock kan die piekt seer hoozdelig van
 achteren ghevest woorden / en dat op ver-
 schepde manieren / daar by de vooy-
 naamste van sullen aanwijzen. Weltse
 dan van achteren met die dooz de rechter
 hant boven 't hoofst te brennen / daar
 voorts de lincker hant by komt ; die de
 piekt / dewijl de rechter hant die onder aan
 grijpt / in 't voort settet van de rechter
 voet : brengt / ghelyck het tweentwintig-
 ste ; komende dooz die handeling op drie-
 entwintig: op 't bevel van de piekt schupps
 te dragen / brengtse met de lincker hant
 over 't hoofst / in 't te ruch treden van de
 rechter voet / dat dit bierentwintigste af-
 beelt ; en voorts / als in sextien en seuen-
 tien / weder ter schouder. Noch kan desel-
 be op dese manier / (die ick vooy bequa-
 mer voordeel / om dat sekender / of met
 minder soech van verwerring der piekten
 gheschieden kan ;) ghedaan woorden / set-
 tende de rechter voet te ruch / sonder de
 rechter hant te herbatten / de lincker hant
 onder aan de piekt ghehoecht / als dit bijf-
 entwintigste afbeeltsel ; om als 't achtien-
 de

430

441

442

443

444

de om hoog ghebracht te worden / maken-
de met een keer het drie-en-twintighste
af-beeltsel / oock voortg de piek vellende :
wanneer mense nu weder schijns dragen
sal / recht de piek om hoog sonder te her-
batten / de rechter voet heel te ruch dra-
sende op de horige plaats / om die / ge-
lijck in sestien en seventien ig aan ghewe-
sen / ter schouder te brennen.

6. Doch fullen wop pets van 't slepen
der piek / doch met de punt van achteren/
seggen ; dat voor al te stade komt in 't
afstrecken up de loop-graben / dooz dien
de belegerde beelijts haar voordeel in de
verlossinge soekten : de nootsakelijckheit
hier van spreecht hy na van selfs / om
dat wop de mis-brupcken in 't elfde af-
beeltsel / van de piek anders als slepen-
de ghedragen te worden / hebben aange-
wesen : want om dat de piek met de punt
voor up hebbē aangewiesen nootsakelijck
te sijn / in 't in-komen der loop-graben ;
om dat alleen de vyant van die syde
verwacht / en de selve niet anders ghe-
brupckt kan worden ; soo moet de sel-
ve

he niet de punt achter slepende op dese
 26 manier uitgebrocht worden : de piek met
 de rechter hant over 't hoofd gelicht/gelykt
 de segentwintig : de rechter-voet voortge-
 set / en met de lincker-hant naast de rech-
 ter ghebat / dewijl de rechter hant het on-
 derste van de piek neemt / om neben de
 lincker syde van de achter hem gaande
 man te voegen/ doch in 't achter uitsteken
 waar te nemen dat de punt niemand be-
 27 schadicht / daar 't sebenentwintigste af-
 28 beeltsel indoende is ; die in 't marcheren
 komt ; als achtentwintig : om indien
 de belegerde een upbal komen te doen /
 omkerende met een vallende piek tege-
 weer te bieden.

Hier souden noch verschepden hant-
 grepen der pieken kunnen aangemerkt
 worden / die meer tot sierlijcke / als tot
 algemeene of vsondere wapen-oeffenin-
 gen noodich sijn : achte daarom / de
 onnoodigheden voer op gaande / dit ghe-
 noech te wesen.

f32

IV. H O O F T S T U K.

*Van de Gelederen en Ryën
te verdubbelen.*

1. Manier om een Trop of Bende in order te brengen.
2. Hoe de gelederen rechts, en linx verdubbeld, en weer hersteld worden;
3. Als oock met halve ryën rechts en linx, en hersteld.
4. De verdubbeling der ryën rechts en linx, en herstelling.
5. Oock hoe dit met halve gelederen geschied.

Ger hooz achten wij ghenoeghaam aangewesen te hebben / 't geen dienstig is tot de bpsondere handelingen van pder man hooz sijn hoofst / sulen daarom van 't geen de 't samen voeging der Benden in't algemeen

meen aangaat petg' hoozstellen; om dat het recht gebrypck van de bpsondere han- delingen bequaamer mocht gesten wo- den; want het eerste / soude sonder dit volgende geen nuttigheyt hebben.

1. Al vozen dat een Wende t' sameu ghestelt wort / moet eerst overlept sijn/ hoe veel mannen / om uwi ghelederen en rijen eben te maken / onder uwi bevel staan; om dat als een Vaandel alleen is/ wel sou behoozen / dat de ghelederen meer sijn als de rijen / maar moeten eben / en niet oneven sijn / doch na ghe- legentheyt sonder pemant hier aan te binden: maar indien de trop wat grooter valt / of over de hondert loopt / komen de ghelederen niet meer als tien diep.

Wanneer de ghelederen en rijen ghe- stelt sijn / laat de musket op schouder / en de piek om hoog ghebrocht worden; doek drie voeten moeten de ghelederen en rijen van malkanderen staan / dat er ghemackelijck een man dooz kan gaan. In't rechts dragen moet de rechter / en
line

• **linx de lincker voet blijven staan /** (dat Walhuizen in sijn Krijgs-konst te voet prijselijck vertoont. 4. deel. 4. Cap.) om te bequaamer te konnen kerren ; wel verstaande dat rechtg en linx om half / maar recht en linx om keert u / heel om is : als dit een Soldaat wel onderwesen is om rechtg en linx te kunnen kerren / moet de Bevelhebber wel letten op de gansche staat van de onder hem behoozende Ben-de / of die recht in rhen en ghelederen / als het behoozt / staat.

2. **In't verdubbelen van de ghelede-ren** soo rechtg als linx moet waargeno-men wordēn dat even gaat / en oneven staan blijft / te ghelyck toe tredende : op 't bevel van rechtg te verdubbelen / treet men boven de rechter seide van de voog hem staande man : als het volgende uitbeeltsel ; daar tot nader uitdrukking van de s̄n / (ghelyck in al de volgende doe) de plaats daar een man uitgegaan is / met een O getekent hebbe / en de man die ingegaan is / met een schupne letter.

Rechts uw gelederen verdubbelt.

tuooz

p p p p p p m m m m m m
 • • • • • • • • • • • •
 • • • • • • • • • • • •
 o o o o o o o o o o o

p p p p p p m m m m m m
 • • • • • • • • • • • •
 • • • • • • • • • • • •
 o o o o o o o o o o

④

3

p p p p p p m m m m m m m
 • • • • • • • • • • • •
 • • • • • • • • • • • •
 o o o o o o o o o o

p p p p p p m m m m m m m
 • • • • • • • • • • • •
 • • • • • • • • • • • •
 o o o o o o o o o o

achter

om

Of Wapen-oeffening.

37

Om dan de ghelederen te herstellen/
treedt men met de lincker voet te ruch / en
dan met de rechter voet toe ghestapt /
drasende na de rechter hant om / dat de
derde stap op uwe plaats is : ghelyck hier
onder vertoont wort ; stellende daar een
upt te ruch ghegaan is / een O (ghelyck
verholgen) en een schupne letter / die
weder op sijn plaats herstelt is.

Uw gelederen herstelt met de lincker
voet te rugh.

voog

p o p o p o p o m o m o m o m o

p p p p p m m m m m m

p o p o p o p o m o m o m o m o

p p p p p m m m m m m

p o p o p o p o m o m o m o m o

p p p p p m m m m m m

p o p o p o p o m o m o m o m o

p p p p p m m m m m m

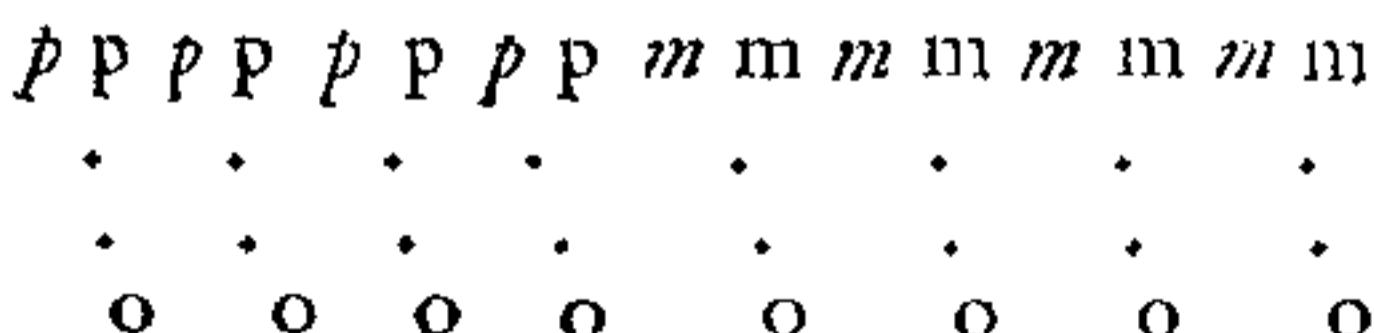
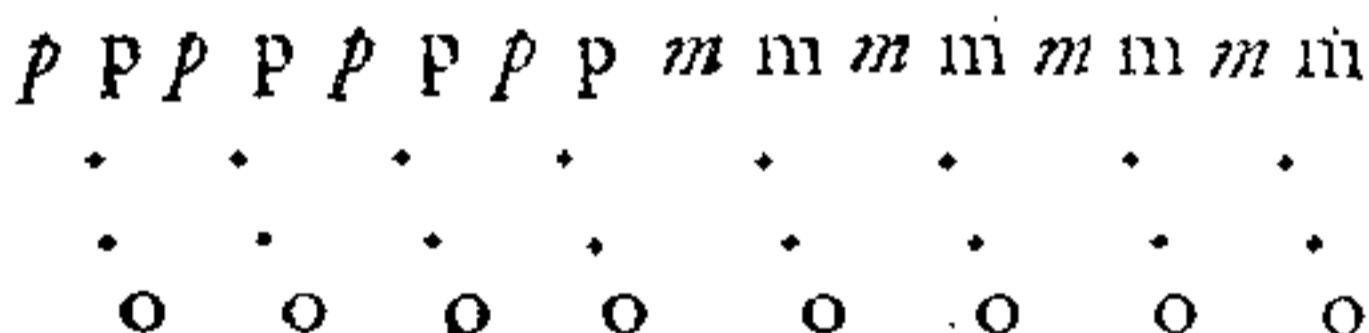
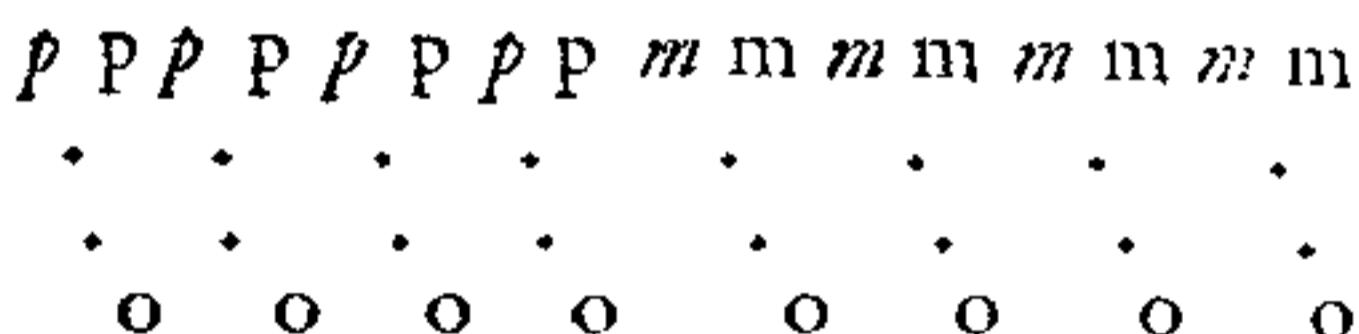
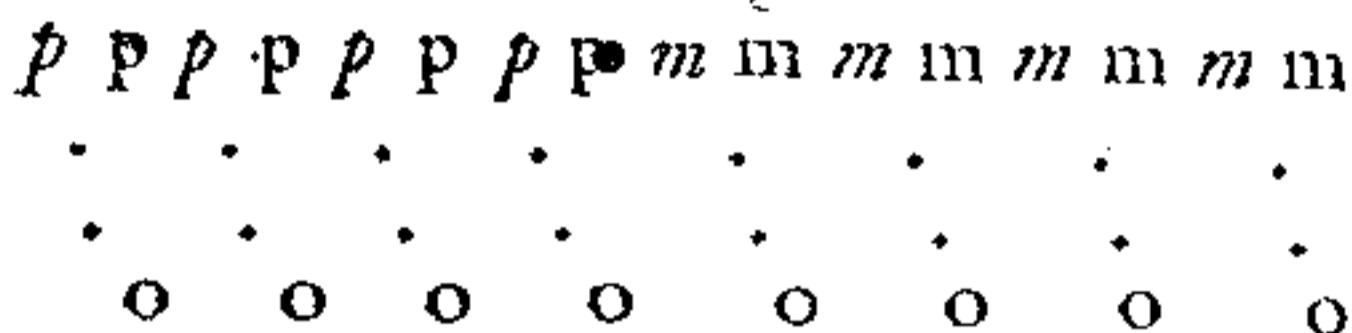
achter

dit

Dit geschieft oock op dese manier lince/
laat de eben gelederen toe marcheren op
de linkter hand van de vooy haer staande
Man: als dit volgende.

Lincks uw gelederen verdubbelt.

vooy

achter

F 3

Ber-

Herstelt uw Gelederen weer met de rechter voet te rugh te treden / de lincker voet voort / sa hout de derde stap op de voorige plaats: daar hier een nette afbeeldingh van volght.

Uw gelederen herstelt met de rechter voet te rugh.

voort

o	p	o	p	o	p	o	m	o	m	o	m
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
p	p	p	p	p	p	p	m	m	m	m	m

o	p	o	p	o	p	o	m	o	m	o	m
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
p	p	p	p	p	p	p	m	m	m	m	m

o	p	o	p	o	p	o	p	o	m	o	m	o	m
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
p	p	p	p	p	p	p	m	m	m	m	m	m	m

o	p	o	p	o	p	o	m	o	m	o	m
.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
p	p	p	p	p	p	p	m	m	m	m	m

achter

3. Indien dat de gelegenheyt her-
epste om de trop korter te brengen / laat
de gelederen met halve ryën rechts ver-
dubbelt worden / soo dat de eerste van de
hoogstaande komt in 't hoofd-ghelidt :
gelijck dit volgende vertoont.

Met halveryën rechts uw gelederen
verdubbelt.

Wooz

p p p p p p p m m m m m m m

p p p p p p p m m m m m m m

p p p p p p p m m m m m m m

p p p p p p p m m m m m m m

o o o o o o o o o

o o o o o o o o o

o o o o o o o o o

o o o o o o o o o

achter

Herstelt die weder/ door alle gelijck met
de lincker voet uit te treden/ gaande weer
op sijn voorige plaats: als hier volgende
te staen is.

Uw halve ryēn herstelt met de linc-
ker voet te rugh.

voog

p o p o p o p o m o m o m o m o

p o p o p o p o m o m o m o m o

p o p o p o p o m o m o m o m o

p o p o p o p o m o m o m o m o

P P P P m m m m

P P P P m m m m

P P P P m m m m

P P P P m m m m
achter

Of Wapen-oeffening.

43

Om dit lincks te doen ghebruycket de selfde manier van verdubbelingh / maar moeten ingaan op de linckerhandt van de hooz-haar-staande Man: komende op dit volgende.

Met halveryen lincks uw gelederen verdubbelt.

hooz

p p p p p p p m m m m m m m

p p p p p p p m m m m m m m

p p p p p p p m m m m m m m

p p p p p p p m m m m m m m

o o o o o o o o o

o o o o o o o o o

o o o o o o o o o

o o o o o o o o o

achter

F 5

De

44 D R I L K O N S T.

De herstellingh hier van geschiet met
de rechter voet te rugh te treden / gaande
te gelijck upp / tot peder op sijn plaatg
herstelt ig; als hier onder.

Herstelt uw halve ryēn met de rechter
voet te rugh.

Wooz

o p o p o p o p o m o m o m o m

o p o p o p o p o m o m o m o m

o p o p o p o p o m o m o m o m

o p o p o p o p o m o m o m o m

P P P P m m m m

P P P P m m m m

P P P P m m m m

P P P P m m m m
achter

4. De verdubbelingh van rijen komt met die van van de gelederen zoo na over een / dat het een de verminderingh van de gelederen/ en 't ander van de rijen maakt: dienende om het volck na gelgentheyt baatijt en plaats te kunnen gebrycken: wanneer men dan de rijen verdubbelen wil / telt / rechts of links / van de buptenste man / om even te doen gaan / en oneven te laten staan: als by voorbeeld / soo de verdubbelingh rechts geschiet keert even sich rechts om / gaande te gelijk achter de man op de rechter hant staande: als dit afbeelstsel.

Rechts

Rechts uw ry n verdubbelt.

6002

achter

12m

Om weer te hetstellen / keeten die ingegaan
zijn/haar lincx om/tredende weer op haat bori-
ge plaats; dit volgende tot nadet aenwijsing.

Uw ryén herstelt.

voor;

p	p	p	p	m	m	m	m
o		o		o		o	o
p	p	p	p	m	m	m	m
o		o		o		o	o
p	p	p	p	m	m	m	m
o		o		o		o	o
p	p	p	p	m	m	m	m
o		o		o		o	o
p	p	p	p	m	m	m	m
o		o		o		o	o
p	p	p	p	m	m	m	m
o		o		o		o	o
p	p	p	p	m	m	m	m
o		o		o		o	o
achter							

De verdubbelingh die linx geschiet /
woxt verrecht / dooz de geen / die gestaan
hebben / te doen gaan / ende gegaan heb-
ben / te laten staan / de ingaande kerel
haar lins om / (ten sp dat de verdubbe-
lingh linc eerst geschiet / soo woxt niet
rechto op dese manier gehandelt) om ach-
ter de man die op de linker hant staat te
komen; als hier onder gesten woxt:

Linx

(Nota) De schijnne Letter blijft nu staan,
en de rechte Letter gaat in.

Linx uw ryën verdubbelt.

bogg

p	o	p	o	m	o	m	o
p	o	p	o	m	o	m	o
p	o	p	o	m	o	m	o
p	o	p	o	m	o	m	o
p	o	p	o	m	o	m	o
p	o	p	o	m	o	m	o
p	o	p	o	m	o	m	o
p	o	p	o	m	o	m	o
p	o	p	o	m	o	m	o
p	o	p	o	m	o	m	o
p	o	p	o	m	o	m	o
p	o	p	o	m	o	m	o
p	o	p	o	m	o	m	o
p	o	p	o	m	o	m	o
p	o	p	o	m	o	m	o
p	o	p	o	m	o	m	o
p	o	p	o	m	o	m	o
p	o	p	o	m	o	m	o
p	o	p	o	m	o	m	o
p	o	p	o	m	o	m	o

achter

Die

Die weder herstellende / keeren die ingegaan zijn / haar rechts om / zijnde; als hier onder / herstelt.

Uw ryén herstelt.

voor

p	P	p	P	m	m	m	m
o		o		o		o	
p	P	p	P	m	m	m	m
o		o		o		o	
p	P	p	P	m	m	m	m
o		o		o		o	
p	P	p	P	m	m	m	m
o		o		o		o	
p	P	p	P	m	m	m	m
o		o		o		o	
p	P	p	P	m	m	m	m
o		o		o		o	
p	P	p	P	m	m	m	m
o		o		o		o	
p	P	p	P	m	m	m	m
o		o		o		o	
p	P	p	P	m	m	m	m
o		o		o		o	
				achter			

5. Dese volgende manier is / bumpten
andere verschepde voortallen / dienstigh
om het volck in lengte te verdubbelen na
gelegenthept van een smalle doortocht :
verdelende hier toe uw rijen in twee /
om met halve gelederen rechts uw rijen
te verdubbelen / latende die aan de linc-
ker hant sijn rechts omwenden / gaande
te gelijck met halve gelederen achter de
geen die op de rechter hant staan ; dat hier
volgende net uitgebeelt woest.

Met

Met halve gelede^{ren} rechts uw
ryēn verdubbelt.

1002

o	o	o	o	m	m	m	m
				<i>m</i>	<i>m</i>	<i>m</i>	<i>m</i>
o	o	o	o	<i>m</i>	<i>m</i>	<i>m</i>	<i>m</i>
				<i>m</i>	<i>m</i>	<i>m</i>	<i>m</i>
o	o	o	o	<i>m</i>	<i>m</i>	<i>m</i>	<i>m</i>
				<i>m</i>	<i>m</i>	<i>m</i>	<i>m</i>
o	o	o	o	<i>m</i>	<i>m</i>	<i>m</i>	<i>m</i>
				<i>m</i>	<i>m</i>	<i>m</i>	<i>m</i>
o	o	o	o	p	p	p	p
				<i>p</i>	<i>p</i>	<i>p</i>	<i>p</i>
o	o	o	o	<i>p</i>	<i>p</i>	<i>p</i>	<i>p</i>
				<i>p</i>	<i>p</i>	<i>p</i>	<i>p</i>
o	o	o	o	<i>p</i>	<i>p</i>	<i>p</i>	<i>p</i>
				<i>p</i>	<i>p</i>	<i>p</i>	<i>p</i>
o	o	o	o	<i>p</i>	<i>p</i>	<i>p</i>	<i>p</i>
				<i>p</i>	<i>p</i>	<i>p</i>	<i>p</i>
				achter			

Dit

Dit woordt herstelt dooz de linkes omwendinigh van de halve gelederen/ die ingegaan zijn / keerende veder op sijn hoorige plaats: als hier onder.

Uw halve gelederen herstelt.

voor

m	m	m	m	m	m	m	m	m
				o	o	o	o	o
m	m	m	m	m	m	m	m	m
				o	o	o	o	o
m	m	m	m	m	m	m	m	m
				o	o	o	o	o
m	m	m	m	m	m	m	m	m
				o	o	o	o	o
p	p	p	p	p	p	p	p	p
				o	o	o	o	o
p	p	p	p	p	p	p	p	p
				o	o	o	o	o
p	p	p	p	p	p	p	p	p
				o	o	o	o	o
p	p	p	p	p	p	p	p	p
				o	o	o	o	o

achter

¶ 2

linkes

Linckg met halve gelederen uwo rpen te ver-
dubbelen/ Laat die gegaan hebben staan/ en die
gestaan hebben / beveelt liuclg om / met halve
gelederen te gelijck voortgaande achter die op
de linckerhandt staan ; makende dese volgende
gelijckenig. (Nota) De schijnne letter blijft nu
staan/en de regte/die gestaan heeft/gaat nu in.

Met halve gelederen links uw ryen verdubbelt.

Voor

m	m	m	m	o	o	o	o
m	m	m	m				
m	m	m	m	o	o	o	o
m	m	m	m				
m	m	m	m	o	o	o	o
m	m	m	m				
m	m	m	m	o	o	o	o
m	m	m	m				
p	p	p	p	o	o	o	o
p	p	p	p				
p	p	p	p	o	o	o	o
p	p	p	p				
p	p	p	p	o	o	o	o
p	p	p	p				
p	p	p	p	o	o	o	o
p	p	p	p				
				achter			

Herstelt de halve gelederen weer / wen-
dende rechts om / gaande te ghelyck op
haar voorgaande plaats: als dit vol-
gende.

Herstelt uw halve gelederen.

voor

m	m	m	m	m	m	m	m
o	o	o	o				
m	m	m	m	m	m	m	m
o	o	o	o				
m	m	m	m	m	m	m	m
o	o	o	o				
m	m	m	m	m	m	m	m
o	o	o	o				
p	p	p	p	p	p	p	p
o	o	o	o				
p	p	p	p	p	p	p	p
o	o	o	o				
p	p	p	p	p	p	p	p
o	o	o	o				
p	p	p	p	p	p	p	p
o	o	o	o				

achter

G 3

Dit

Dit volgende dient om oorsaack te verschaffen dat alle wel vol-leert woorden ; waarom de heele trop moet om-keeren / om in verdubbelingh der gelederen de geen die anders blijven staen / nu te doen voort-gaan : tot voorbeeldt stellen wi hier een rechtse verdubbelingh van gele-deren / daar in gesten wordt / hoe dat die gaan / die in de voor-aangewesene heb-ven blijven staan : ghelyck in dese om-gekeerde Afbeeldingh vertoont woert.

Rechts

Rechts om keerd u; Rechts uw gele-
deren verdubbelt.

booz

o o o o o o o o
 · · · · · · · ·
 d d d d d d u u u u u u u u

o o o o o o o o
 · · · · · · · ·
 d d d d d d u u u u u u u u

o o o o o o o o
 · · · · · · · ·
 d d d d d d u u u u u u u u

o o o o o o o o
 · · · · · · · ·
 d d d d d d u u u u u u u u
 achter

De volgende manieren kan pder op hem selfs wel verbeeldē / uyt de voorgaande stellingen / want het selfde maar alleen is met een omgekeerde trop / dienende om dat niemand van oeffeningh onkundigh sou sijn.

Als dit alles verrech̄t en geepndight is ; brengt men de trop weer ; als dese volgende afbeeldingh.

De trop herstelt.

boog

P P p p m m m m

P P P P m m m m

P P p p m m m m

P P P P p m m m m

P P p p m m m m

P P P P p m m m m

P P p p m m m m

P P P P p m m m m

achter

V. HOOFTSTUK.

*Onderwijfende hoe den , (contre
marche) of tegengangh van
de Soldaten wel verstaan
sal worden.*

1. De staande tegengangh voorwaarts uyt;
2. De selve achterwaarts uyt.
3. De voorgaande tegengangh;
4. De selve op de sijde.
5. Een ander manier op sijde.

Wij achten 't niet minder / als 't hooy
gaande noodigh / de onderwijsingh
van de contremarche / of tegentocht /
die wij de tegengangh noemen / te laten
volgen: dienstigh synde om een Bende
te verplaatsen; of oock de pieken en
muskettiers van plaatg te verwisselen;
en oock om een Regiment of een Leger in
slag-

slagh-ordre te brengen / als de bequaamste middel daar toe zynde.

i. De manier / die hier volght / is / om een Bende te doen van plaat^s veranderen / sonder 't hoofst-gelidt op na te verplaatsen / wel-berstaande voortwaartgupt / 't welck hem recht^s of lincks omkeerende staan blijft / daar de voortghegaan zynde / veder achter sijn man op volght / komende met het hoofst-ghelidt te staan na die zyde / daar te vooren de rugh gestaan heeft / zijn om-gekeert / als of de Bende gezwenkt was / doch sonder de geledeeren of rijen te slupten / gelijck hier volgende blijckt.

Beveelt het eerste gelid rechts of links om,
keert u: marcheert te gelijk met ryën,
kerende yder hem, achter sijn voor-
hem-gaande man, om.

achter

o	o	o	o	o	o	o	o
o	o	o	o	o	o	o	o
o	o	o	o	o	o	o	o
o	o	o	o	o	o	o	o
o	o	o	o	o	o	o	o
o	o	o	o	o	o	o	o
o	o	o	o	o	o	o	o
o	o	o	o	o	o	o	o

∴ d . d . d . d . w . w . w . w

p	p	p	p	m	m	m	m
p	p	p	p	m	m	m	m
p	p	p	p	m	m	m	m
p	p	p	p	m	m	m	m
p	p	p	p	m	m	m	m
p	p	p	p	m	m	m	m
p	p	p	p	m	m	m	m

achter

Deze

Dese manier / de gelegenheit hept verep-
schende / geschiet dock achterwaarts up /
keerende sich het voorste gelidt recht of
sint heel om / die dan moeten voort mar-
cheren tot voorz by het tweede lidt / die ge-
keert stijnde / volgen malkander tot het
laatste toe / 't welck maar alleen omge-
keert hoeft: als de volgende afbeeldingh.

't Voorste gelid, rechts of lincks omkeerd u, marcheerd.

voor

. d . d . d . d . m . m . m . m
 P : P : P : P : P : m : m : m : m :
 P : P : P : P : m : m : m : m : m :
 P : P : P : P : m : m : m : m : m :
 P : P : P : P : m : m : m : m : m :
 P : P : P : P : m : m : m : m : m :
 P : P : P : P : m : m : m : m : m :
 P : P : P : P : m : m : m : m : m :

achter

o	o	o	o	o	o	o	o
o	o	o	o	o	o	o	o
o	o	o	o	o	o	o	o
o	o	o	o	o	o	o	o
o	o	o	o	o	o	o	o
o	o	o	o	o	o	o	o
o	o	o	o	o	o	o	o
o	o	o	o	o	o	o	o
o	o	o	o	o	o	o	o

voor

3. Hier volgt een andere manier die van oots gebruikelijck is geweest / daar oock groote voorzichticheit in van noeden is: want wanneer maar een man qualijck om-gheweert is / wordt de heele orde ghebroken. De voorste haer heel omgekeert helvende / worden van de achterste voortgaande gevolgt / tot dat het hoofd-gelidt komt / daar het achterste gelidt gestaan heeft / en de andere meer in haer plaatse: als dooz' t af-stippelen van dese volgende afbeeldingh te sien is.

De voortgaande tegengangh door recht
of links om keert u, marche-
rende met ryēn.

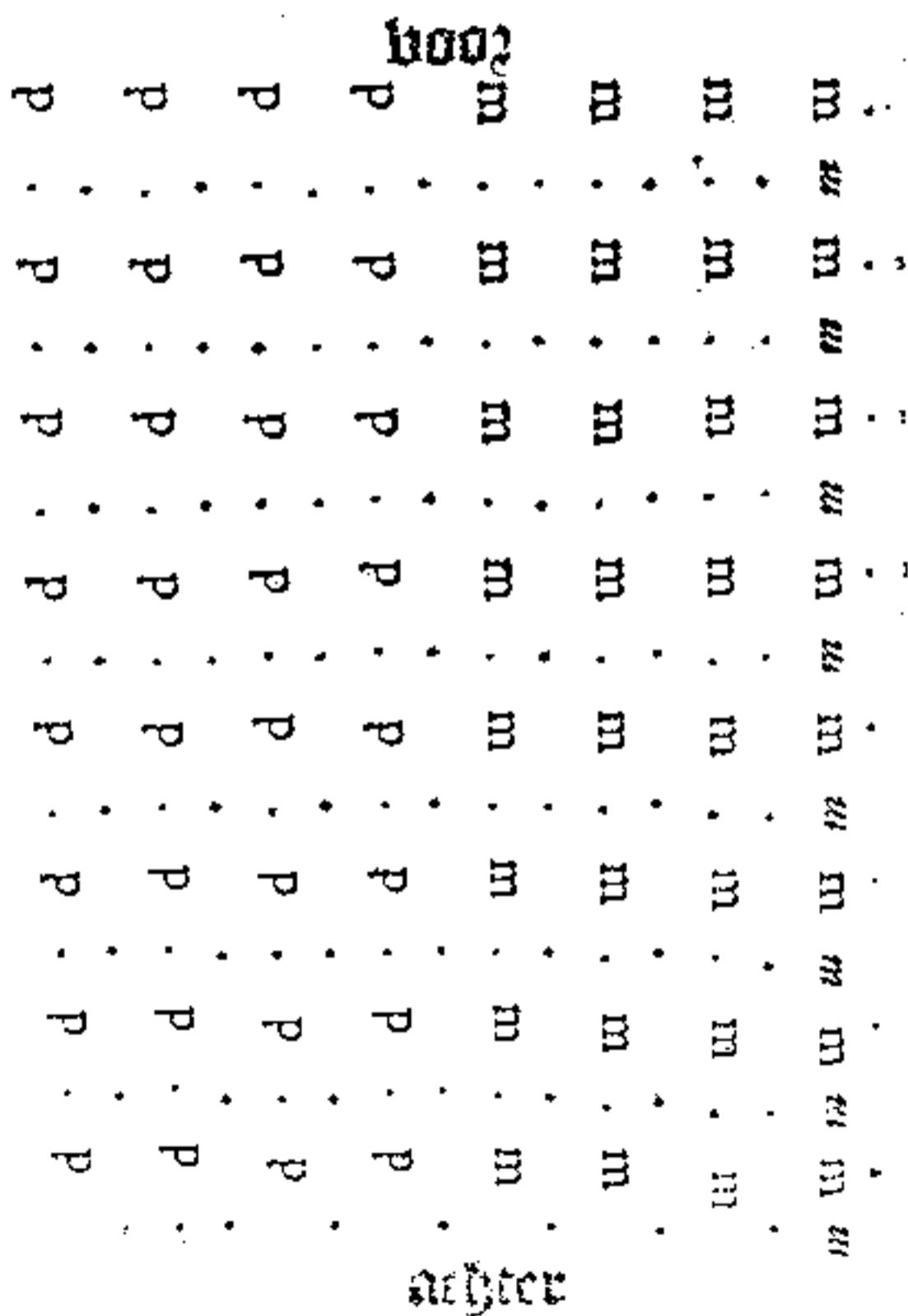
b002

z d z d . d z d , w z w ; w , w
 P z p . p . p . m z m , m z m ,
 P z p . p . p z p . m z m z m , m z
 P z p . p . p z p . m z m z m , m z
 P z p . p . p z p . m z m z m , m z
 P z p . p . p z p . m z m z m , m z
 P z p . p . p z p . m z m z m , m z
 P z p . p . p z p . m z m , m , m ,
 achter

4. Dit volgende woest op de manier
van 't voorgaande oock ghebruyckt /
doch rechtſ of link om / makende van
de ghelederen rpen / om de Musket-
tierſ en Pickentierſ van plaatſ te ver-
wisselen / ſhinde daar voornamelyck toe-
dienſtigh: hier onder volghet de uytbeel-
dingh.

De trop staat rechts om.

Het voorste gelidt omgekeert zynde
marcheerd, te gelyck met de gelede-
ren op de voorgaande manier;
als met ry n.

5. Dit voorgaande woert oock dooz
dese volgende manier verrechت. Laat de
pieken rechts om / en de muskettiers lin-
om / met de aangeschoten tegen malkan-
deren staan / marcherende na de rechter
of lincker syde / na gelegenheit / van
plaats en tijt / voortvly malkanderen / die
daer voorts weer herstelt woorden ; synde
de verwisselingh / sonder sorgh van de
order / als in de voorgaande / te breken/
geschiet: hier volgende vertoont het syd.

De picken rechts om, en de musketten
lincks om, te gelijck marcheert en
weder herstelt.

voogd

p p p p m m m m e
p p p p . . . . . .
p p p p m m m m m
p p p p . . . . . .
p p p p m m m m m
p p p p . . . . . .
p p p p m m m m m
p p p p . . . . . .
p p p p m m m m m
p p p p . . . . . .
p p p p m m m m m
p p p p . . . . . .
p p p p m m m m m
p p p p . . . . . .
p p p p m m m m m
p p p p . . . . . .
p p p p m m m m m
p p p p . . . . . .
p p p p m m m m m
p p p p . . . . . .
p p p p m m m m m
p p p p . . . . . .
p p p p m m m m m
achter

VI. HOOFT-

VI. HOOFTSTUK.

*Van 't sluyten der ryēn en
gelederen, als oock 't swencken.*

On het werk noch tot meerder volmaacktheyt te brengen / sullen wij 't sluyten van de ryēn en gelederen hier by doen / daar 't zwenciken bequem door berrecht kan worden / en is oock niet ondienstigh om by schietjcke voorvallen / plaats / tot nodige doortocht van kynghs behoeftigheden / te verschaffen ; welcker g̃ nuttigheyt in soodanige geslegentheyt niet ongeprezen blijft. De sluytingh die rechtg geschiet / moet waer genomen worden dat de bumptenste man aan de rechterhant moet staan blijven / de andere rijen kerken haer rechtg omt / gaande soo dicht by malkander / dat haer even roeren kunnen ; als hier volgende omtrent vertoont wort / verbeeldende de oo de plaats-uptrupmingh.

Rechts uw ryēn sluyt.

voog

p p p p m m m m

p p p p m m m m

p p p p m m m m

p p p p m m m m

p p p p m m m m

p p p p m m m m

p p p p m m m m

p p p p m m m m

achter

De

Of Wapen-oeffening.

De herstellingh van de sluytingh der
ryen / geschiet dooz de lincks om-kering/
gaande op haar voorige plaats / komt ;
als dese herstelde afbeeldingh.

73

Lincks uw ryen open.

voor

P	P	P	P	m	m	m	m
P	P	P	p	m	m	m	m
P	P	P	p	m	m	m	m
P	P	P	p	m	m	m	m
P	P	P	p	m	m	m	m
P	P	P	p	m	m	m	m
P	P	P	p	m	m	m	m
P	P	P	p	m	m	m	m
P	P	P	p	m	m	m	m
				achter			

Dit selfde gheschiet oock lincks / door
de man aan de lincker handt te laten
staan/ en de andere keeren haar links om/
en gaan op de voorgaande manier op
den bupstenste man toe : als hier onder.

Lincks uw ryën sluyt,

voor

p p p p m m m m

o

p p p p m m m m

p p p p m m m m

p p p p p m m m m

p p p p p m m m m

p p p p p m m m m

p p p p p m m m m

p p p p p m m m m

o

achter

Hier

Of Wapen-Oeffening.

75

Hier wordt de selfde orde in 't herstellen ghebruycket / ghelyck boven is aangehesen / behalven dat nu rechts om / in plaatg van linkg om te rugh keeren: laaten tot overbloet hier dit volgen.

Rechts uw ryēn open.

voeg

P	P	P	P	m	m	m	m
P	P	P	P	m	m	m	m
P	P	P	P	m	m	m	m
P	P	P	P	m	m	m	m
P	P	P	P	m	m	m	m
P	P	P	P	m	m	m	m
P	P	P	P	m	m	m	m
P	P	P	P	m	m	m	m
P	P	P	P	m	m	m	m
P	P	P	P	m	m	m	m
				achter			

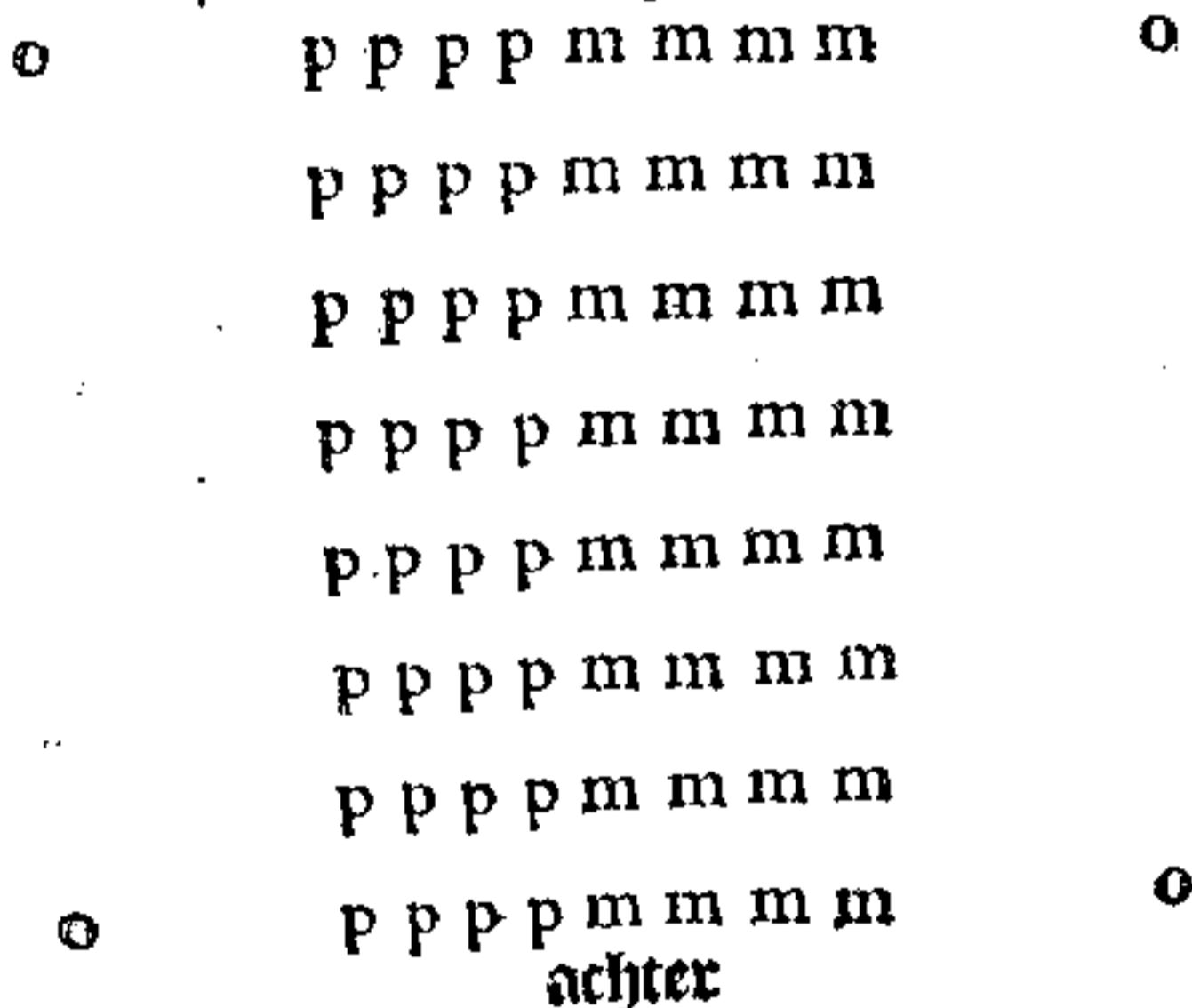
¶ 5

De

De sluitingh rechts en lincks woeide
holvoert doo^z de hooger link^s om / en de
lager handt rechts om / gaande tot mal-
kander / tot soo dicht / als boven: hier
volght de upbeeldingh.

Rechts en lincks uw ryën sluyt.

voor

Na de boorgaande manier komt gemeenlijck dese volgende / die geledeeren van achteren slupt / met het hoogste gelide te doen staan / en de achterste daar op toe te gaan ; om bequamelijck te kunnen swencken / want het swencken sonder sluptingh der rijen en geledeeren niet geschieden kan : als dese geslote afbeeldingh vertoont.

Sluyt uw gelederen van achteren.

hoor

o p p p p m m m m
 o p p p p m m m m
 p p p p m m m m
 p p p p m m m m
 p p p p m m m m
 p p p p m m m m
 p p p p m m m m
 p p p p m m m m

o

achter

o

De

De herstellingh van dit hoorige / gheschiet dooz de openingh der gelederen bau achteren / en dan met rechts en linkz de rpen te openen / komt ; als dese herstelde afbeeldingh.

Herstelt.

voor

p	p	p	p	m	m	m	m
p	P	p	p	m	m	m	m
p	p	p	p	m	m	m	m
p	p	p	p	m	m	m	m
p	p	p	P	m	m	m	m
p	p	p	p	m	m	m	m
p	p	p	p	m	m	m	m
p	p	p	p	m	m	m	m

achter

VII. H O O F T S T U K.

*Waar in verbandelt wort van
verscheyde voorvallen om de
vyant aen te doen, en
los te gaan.*

1. Hoe men de vyant van vooren tegen-weer bieden kan ;
2. Het selfde met twee gelederen te gelijck.
3. De (retredt) of achteruytgangh.
4. Om op sijde tegen weer te bieden.
5. De swenckingh van de heele trop tot een Ry.
6. Noch een order met de picken en muskettiers; en yets de picken aangaande daar by.

S O tem / onseg voordeelg / dit hoofdveel na lieten / sou al dit voorigen tot sijn recht gebryuek nopt kunnen gebrocht woeg

of Wapen-Oeffeling.

81

worden / om dat pder voor hem selfs in 't
bysonder wel kan onderwesen en erbaren
sijn / maar nochtans in een algemeen
voorval de minste kennis hebben; en daar-
om behooren die troppen / (want ons oog-
merck is niet van een geheel Leger te
spreken) soo wel van goede kouitschap/ als
van goedest volck voorsten te sijn ; oock
dient voorwaam gelet te worden op de ge-
legenheit van de plaats / want daar
hangt veel tijts de goede of quade uit-
slagh van de hele saack aan / wanneer die
wel of qualk gebrycket woert. Wy ne-
men hier dan voor eenige van de meest
voorvalende manieren aan te wijzen/
doch laten pder niet te min brygheyt om
de gelegenheit van plaatst en tijt aan te
stellen.

1. Wanneer dat men tot de viurges-
tingh selfs komt / laat men / als vooren /
de geleideren en rijen soo dicht slupten / dat
haar bequaam roeren kunnen. Zoo dat
de vpant van vooren aankomt / doet de
twee voorste geleideren gereet maken en
soo heel voort marcheren / als ii de gele-
genheit van de vpant toe laat ; sonder
ymant van gesette passen / of treden / te

bij:

binden ; want die van de vrant niet voer geschreven woorden : wanneer 't eerste ge liet aanlept / daar op terwyl het derde sich gereet maacht / en soo verholgens tot het laatste toe ; geshoten hebende gaan na 't goet binden van de Bevelhebber ter rechter / of lincker / of aan bepde syden / gereet makende / naar achteren / en dat soulder toe treden / om tijt winnende eerder up de wegh te staen ; want die geshoten heeft / is een weerloos man : maar niet tusschen de gelederen deur / want de vrant dat siende / soude / om de order te breken / de wegh oock licht kunnen binden / behalven dat het gereet maken in sulck gaan niet geschieden kan / siende het gesicht alleen daar toe van nodein / en souden soo doende wel pimant op 't lijflopen of beschadigen ; hier volgt de uytbeeldingh tot meerder verklaringh.

De twee voorste gelederen maken
haar gereed.

voor

m	m	m	m	m	m	m
m	m	m	m	m	m	m
m	m	m	m	m	m	m
m	m	m	m	m	m	m
m	m	m	m	m	m	m
m	m	m	m	m	m	m
m	m	m	m	m	m	m
m	m	m	m	m	m	m
m	m	m	m	m	m	m
o	o	o	o	o	o	m g
.	.	.	.	.	.	.

achter

(Nota) Daar de o staat / komt een man in.

2. Soo 't gebiel dat onder de handt de
bandt te sterck wierdt / kan men sonder
de oorder heel te veranderen/ eens soo sterk
buur geven / met vier geledeeren gelijck te
laten gereet maken/ die ghy upt-tredende
de twee boozste haer doet lincks verdubbelen ; want in 't gereedt maken openen-
se haer wel soo heel dat 'er bequaam een
man tusschen kan / die dan te gelijck aan-
leggende / weer van twee andere gereedt-
makende ghevolght woorden / terwijl die
rechts na achter gaan / om weder te her-
stellen/ sonder dat die van 't tweede gelidt/
die van 't eerste voorbij loopen / komende
in 't herstellen elck achter sijn voorgaande
man : indien de verdubbelingh van dit
gelidt rechts geschiedt / moeten lincks af-
gaan / alsoo de herstellingh anders niet
geschieden kan ; en wordt hier dooz / on-
verwacht / de bandt eens soo heel scheu-
ten gewaat : gelijck dese volgende upt-
beeldingh.

Of Wapen-oeffening.

85

De vier voorste gelederen maken haar
gereed: links verdubbeld u gelid.

Hoog

m m m m m m m m m m

o o o o o o

m m m m m m

m m m m m m

m m m m m m m

m m m m m m

m m m m m m

m m m m m m

o o o o o m

o o o o o m

achter

A 2

3. Man

3. Wanneer 't gebeurde/ dat de band
te sterck op u af-quam / soo dat het gera-
den was te wijcken / moet men om alle
onoorder te mijden/ met gesloten gelederen
den trop doen omkeeren / gaande saghjes
(doch na gelegenheit van tijt) te rugh/
en laten de twee gelederen / die eerst voor
gheweest zijn / maar nu achter komen/
haar gereet maken / en op bebel legh aan/
rechts of link's om keert huur-geven/
marcherende / dewijl het derde haar ghe-
reet maakt / te rugh / herstellende haar
weder in een ghelidt : als dese uptheel-
dingh,

De achter-uyt-gangh. Rechts of lincks
om keert u.

voog

m m m m m m

w w w w w w

w w w w w w

w w w w w w g

w w w w w w g

w w w w w w g

w w w w w w g

w w w w w w g

o o o o o w

achter

4. Indien dat de vbandt op de zijde
gankomt / soo staan uwe rpen / in plaatje
van vooren komende de gelederen / tot te-
genweer : en om dat hier twee orders
in waart te nemen zijn / sullen tot voldoe-
ningh van de liefhebbers hier bepde
laten volgen. Daarmen in de eerste order/
't zy dat de vbandt rechts of lincks aan-
komt / aan die zijde de twee buptenste
rpen moet laten gereet maken / op behel
te gaan / keeren se rechts of lincks om/
terwijl de gansche trop voort marcheerd
tot voorzyp dese eerste ry / stellende onder
't huur-geven van de eerste / de tweede
haar tot aanleggen ; die geschooten heb-
bende / stilstaande laden / en gaan tot voorz
de tweede ry / alsse geschooten heeft / die
meer t'samen voorz de derde / en soo ver-
volgens / dewijl het overige van de trop
op de voorige manier voort-gaat / ko-
mende de geheele trop weer in de voorige
standt ; daar van hier volgende een recht
afbeeldsel vertoont voort.

De twee rechte ryën maken haar gereed,
de cerste ry leg aan, en de derde
maak haar gereed.

Hoog
m m m   m
m m m   m
m m m   m
m m m   m
m m m   m
m m m   m

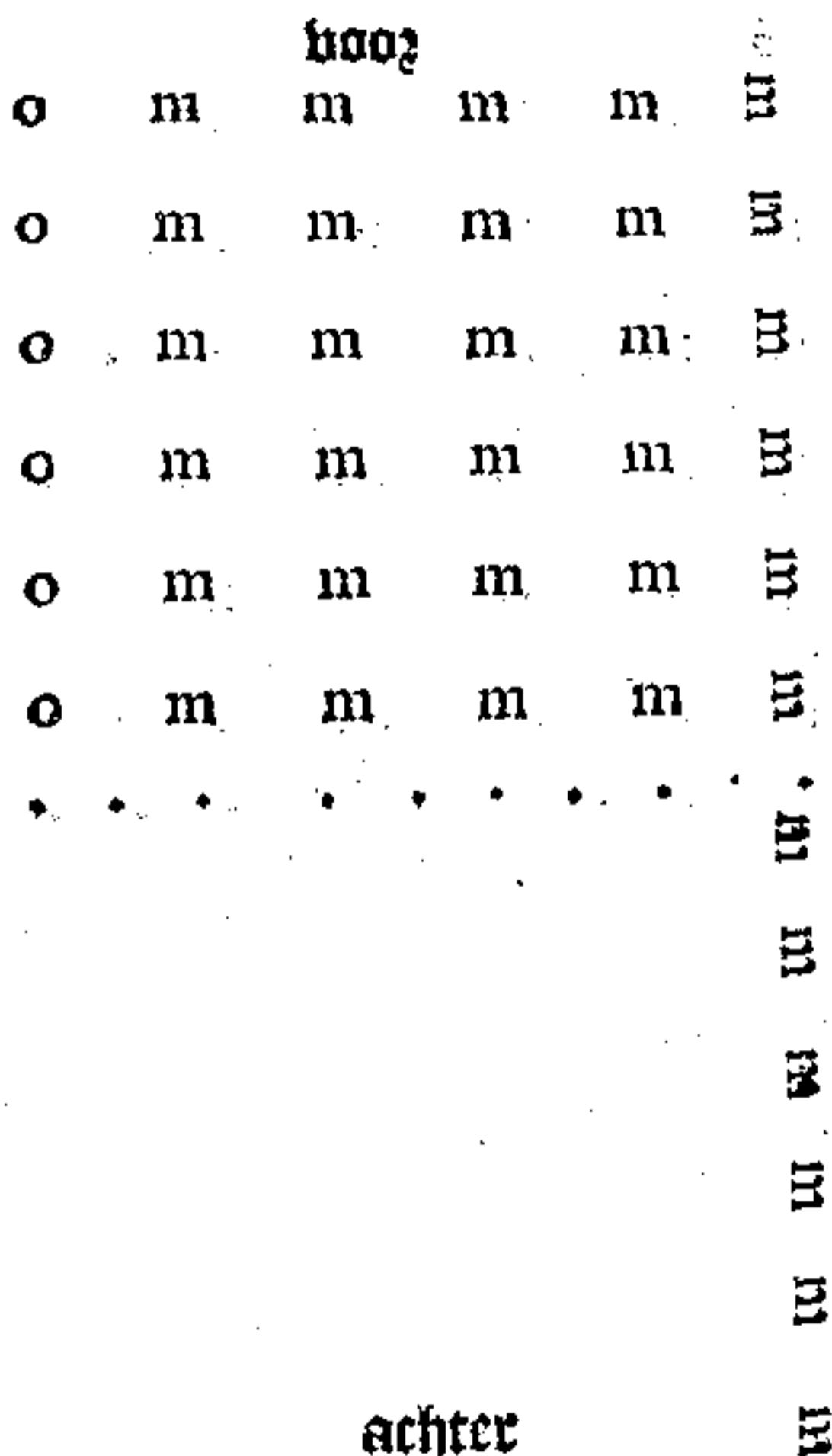
m m m m m

m m m m m

achter

De andere manier die op de zyde tegenover biecht / gheschiet by na als de vorige order / behalven dat die geen die gheschoten hebben niet blijven staan / maar aanstandtg afstrekken na de ander zyde / om dat een Soldaat geschoten hebende een weerloos man is / en beter is / dat gereet maliende gaat / daar hy beschermt kan worden : en dese order kan niet meerder geschickthept rechts en link geschieden / als de vorige order / om dat de vrant gedurigh aan 't werck gehouden wort ; in 't marcheren moetense / 't sp rechts of link na de order gebrycket wort / wiken / tot datse niet de ry die doeinde is / gelijck staan. Dit is geoffent by den oversten Erentrupter / Hopman Gzeson / en de Heer Doest Onderhopman van de Graaf van Dona / als de bequaamste or der stijnde : wi laten tot meerder lust voor de liefhebberg / hier rechts en link een afbeeldingh volgen.

De twee rechte ryën maken haar
gereed, enz.

92 D R I L K O N S T
De twee lincker ryén maken haer
gereed, enz.

hoo²
m m m m m o
m m m m m o
m m m m m o
m m m m m o
m m m m m o
m m m m m o
m m m m m o
m m m m m o
m m m m m o
m m m m m o
m m m m m o
achter

5. De zwenkingh van een geheele trop tot eenne ry komt lyptval op de lypanct/ of diergelyck voortval te pas / wanneer men sich behouden kan te rugh begeven ; en gheschiet dooz de gelederen een ghelidt lyceet van een te doen gaan / te gelijck gereet makende zwenkien rechts of lincks tot eenne ry / de man die op den hoeck van't ghelidt staat / keert hem maar rechts of lincks om / en de andere ghezwint daar neven / soo is't voorts tot eenne ry ghebracht / daar datelyck 't aanleggen en 't vuur-geven op volght / zwenkende dan weer rechts of lincks / de man die supten staat keert hem op sijn plaats / die van de andere stracke ghevolght zijnde / herstelt woerden ; 't en zy de plaats te engh is / keeren de selfde wegh / die ingegaan zijn / te rugh ; soo daer als herstelt zijn / woerden de gelederen gesloten / wijckende voorts ter plaats daar beschut kunnen woerden ; souder anders / weerloos zijnde / hant weynigh lichtelyck overrompelt woerden : hier hebben wy om de oordre aan te wiesen / een rechtse uptheeldingh ly gehoegt.

Met gelede rechte swenck tot een ry; leghtan: geef witt. Swenck voort om
en sligt uwa geledeken van achter.

achter.

6. De piekeniers/ die tot nu toe in dese
ordre niet sijn ingevoert / stellen tot on-
derwijsing van de muskettiers als oock
piekeniers/ dit volgende voorbeeld; om de
muskettiers geschooten hebbende aan
meersjde te doen afgaan / dat voorwaant
ten voordeel komt als'er de pieken by sijn;
gelijck hier volgende te staen is.

De twee voorste gelederen maken haer
gereed; 't voorste gelid uytgetreden
sijnde, treet het tweede in
de plaats; enz.

voor

m m m

m m m

m m m p p p p m m m

m m m p p p p m m m

m m m p p p p m m m

m m m p p p p m m m

B m m m p p p p m m m g

B m m m p p p p m m m g

m p p p p m

p p p p

achter

De piekeniers in't bpsonder wel onderwezen sijnde / woⁿden niet niet risen en gelederen als de muskietters gebruikel^t / maar woⁿden alleen dicht op massander gesloten / soo dat pder maar die voet in't vierkant rupmte heeft: wanneer beholen woⁿden de pieken van voren te vellen / treden niet de rechter voet gelijkt te rug over synd sijnde / beveelt de voortste eerst / en de andere verholgens punt te bieden om de verwerrin^{gh} in de pieken te vermijden; en weer schuins dragende / lichten de achterste eerst over synd / en treden niet de rechter voet gelijkt voort: indien rechts / links / of van achteren moeten geveld woⁿden / soo tredense als voren niet de rechter voet te rug^h / om de piek recht om hoogh te brengen/ en dan de voet voortsetten; gelijkt in de bpsondere onderwijsingen getoont is; doch geen punt te bieden/ voort dat het aansicht staat / daar heen de piek geveld moet woⁿden; en in't herstellen moeten de pieken soo langh om hoogh blijven / tot dat de voet weder op sijn plaats is. Om dat dese onderwijsing dienstigh is / en een soldaat in alle voortallen bequaam vertoonende / hebben daarom dit noch b^rgevoegt; sullen het overige voort de slagoer Formers over laten.

Of Wapen-oeffening.

Tafel der Bevel-woorden.

Hier volghet noch voor de liefhebbers in
ordre en in kort begrijp / hoe men de be-
velen / om de veranderingen in een trop
of bende te maken / op 't bequaamste sal kon-
nen uitspreken; dat hier tot overvloet hy doen/
alsoo de bevel-woorden voor of boven pder af-
beeldsel uytgedrukt staen.

Dit zijn Bevel-woorden te gebruyken aan
yder man bysonder.

Rechts om.	Rechts om keert u.
Verstelt u.	Lincks herstelt u.
Lincks om.	Lincks om keert u.
Verstelt u.	Rechts herstelt u.

Dit zijn Bevel-woorden te gebruycken aan een
trop of geheele benden.

Rechts uw gelederen verdubbelt.

Uw gelederen herstelt met de linker voet te rug.

Lincks uw gelederen verdubbelt.

Uw gelederen herstelt met de rechtervoet te rug.

Met halve rpen regts uw gelederen verdubbelt.

Uw halve rpen herstelt met de linkervoet te rug.

Met halver rpen links uw gelederen verdubbelt.

Herstelt uw halve rpen niet de regtervoet te rug.

Rechts uw rpen verdubbelt.

Uw rpen herstelt.

Lincks uw rpen verdubbelt.

Uw rpen herstelt.

Met halve geledeeren regts uw rpen verdubbelt.

Herstelt uw halve geledeeren.

Met halve geledeeren links uw rpen verdubbelt.

Uw halve geledeeren herstelt.

Rechts om steert u; en recht uw geledeeren ver-
dubbelt.

De trop herstelt.

Een (Contremarche) of tegen-gangh.

Rechts of linck om keert u; (Marcheert) of treest aan te gelijck met rpen / Keerende paaer hem/ achter sijn voor hem gaende man/ ont.
't Voorste gelid rechts of linck om keert u; te gelijck treest ach.

Rechts of linck om keert u/ treest aan met rpen.

De trop staat eerst rechis of linck om. Reches of linck om keert u / treest aan te gelijck met gelederen.

De piecken rechts om / en de musketten linck om / treest aan te gelijck: en weder herstelt.

Rechts uw rpen slupt. | Linck uw rpen slupt:
Links uw rpen opent. | Siegts uw rpen opent:
Rechts en linck uw rpen slupt; slupt nu uw gelederen van achteren. Herstelt.

De (Retraict) of Achteruytwijck, enz.

De twee voorste gelederen maken haar gereed.

De vier voorste gelederen maken haar gereed: linck verdnbbelt uw gelid.

Rechts of linck om keert u.

De twee regte rpen maken haar gereed; de regte ry leg ach; de derde maakt haar gereed/ enz.

De twee rechte rpen maken haar gereed / enz.

De twee lincker rpen maken haar gereed / enz.

Met geledecre rechts of linck zwenkt tot eene rp: legh aan: geef vuur. Swencket voorts om/ en slupt uw gelederen van achteren.

Die bewoordingh hebbe, soo na mogelijck was, in onse Tael foeken te noemen, om oorsake, in onse Voor-reden geseght; soo dat den Gebruycker en Bevelhebber daat niet een gebonden is: maer noch eenige bequamer woorden konnende vormen, sal ons lief zijn daer van kennisse te mogen hebbe, om het selve in't herdrucken te verbeteren.